

**KNIHOVNA CVIČITELŮ DĚLNICKÝCH TĚLOCVIČNÝCH
JEDNOT ČESKOSLOVENSKÝCH**

CVIČENÍ POŘADOVÁ

SWAZEK I.

**Sestavil Technický výbor Svazu
D. T. J. Č.**

**IV.
opravené a rozšířené vydání**

**Nákladem Svazu Dělnických tělocvičných jednot
enských v Praze**

A80-10692

Cena 4 Kč

KNIHOVNA CVIČITELŮ
Dělnických tělocvičných jednot československých

SWAZEK I.

CVIČENÍ POŘADOVÁ

Sestavil

TECHNICKÝ VÝBOR SVAZU

D. T. J. Č.

IV. opravené a rozmnožené

vydání.

Nákladem Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých v Praze

82301-08A

Tiskem Lidové knihtiskárny A. Němec a spol. v Praze II.,
Hybernská 7.

A80-10692

PŘEDMLUVA.

Vývoj poměrů a zkušeností dvou desetiletí, které uplynuly od vydání první naší pomůcky cvičitelské, nutí nás k nové úpravě a změnám v naší metodě cvičební i organizační. Změny tyto směřují k lepšímu a účelnějšímu uspořádání látky cvičební a k rychlejšímu dosažení cíle.

Pořadová cvičení byla doposud rozptýlena v I. a II. svazku naší knihovny cvičitelů. Mnohé části potřebovaly být změněny, nahrazeny lepšími. Potřeba jednotného výkladu byla stále naléhavější.

Z těchto důvodů rozhodl se Technický výbor vydati jednotné dílo pořadových cvičení, v němž by bylo obsaženo všechno, co je cvičiteli o pořadových cvičeních třeba vědět. Na základě dosavadních zkušeností provedeny byly současně některé změny v povělech a v teoretickém výkladu a uspořádání. Dle těchto změn bylo již vyučováno ve Svazových školách cvičitelských r. 1923 a 1924. Teoretické změny provedeny byly k vůli zjednodušení a lehčímu pochopení metodického uspořádání pořadových. Změny v povělech jsou výsledkem praktické zkušenosti.

Vkládáme tento nově upravený svazek do rukou našeho cvičitelstva a vyzýváme, aby každý cvičitel a cvičitelka jej řádně prostudoval.

Pořadová cvičení zauímají důležité místo v naší soustavě telocvičné. Mají mimořádný význam výchovný. Jimi nej-

více učíme cvičence **kázní, pohotovosti a podřizovati se celku**. Proto musí každý cvičitel a vedoucí pořadová cvičení řádně ovládati, aby jejich cvičením docílil pravých výsledků pro výchovu tak důležitých.

Cvičitel, toť učitel — proto musí svými vědomostmi státi výše než ostatní cvičenci — musí se tedy stále učit. Stálý pokrok budiž mu vodítkem.

To nechť platí v plné míře a prvé řadě také o cvičeních pořadových.

Technický výbor Svazu D. T. J. Č.

Cvičení pořadová.

Pořadová cvičení tvoří podstatnou část tělocviku vůbec, jsou nezbytnou pomůckou vedoucímu (cvičiteli neb náčelníku), aby na daný povel skupina cvičenců dle určitých pravidel se řadíc, snadno dala se ovládati a s místa na místo v pořádku převáděti. V tomto celku cvičenců jest každý jednotlivec činným dle místa, jaké zaujal, neb jak byl zařaděn.

Jest proto samozřejmo, že pořadová cvičení znáti má každý cvičenec, jelikož by jinak cvičení celku zúčastniti se nemohl. Cvičitel znáti je musí theoreticky i prakticky, aby je dovedl nejen správně provádět, nýbrž i vésti.

Pořadová cvičení řídí vedoucí povel, které každý cvičenec musí dostatečně znáti, cvičitel však musí je i náležitě ovládati, cvičence s nimi obeznámiti a vyžadovati od nich přesné provádění do nejmenších podrobností.

Veškeré cviky pořadové prováděny jsou na povel. Ráz cviků samých vyžaduje přesné provádění, často soudobně a různě všemi cvičenci.

Povel sestává z návěští a vlastního povelu. Návěští naznačuje cvik, který provést se má, a pronáší se hlasitě, aby každý rozuměl; na to krátký oddech as na dobu jednoho kroku v pochodu, a pak následuje silnějším hlasem úsečně a důrazně povel vlastní. Tento buď jasný, zvučný, srozumitelný a rázný — cvičence přímo strhující.

Každý cvik má zvláštní povel. Každé přizpůsobování neb měnění povelu jest nepřipustné. Hlas k povelu nutno cvičiti, aby povel byl dobře slyšitelný a srozumitelný.

Chybí-li vedoucí v povelu, odvolá povel, a to velí: **Znovu!**, aby předešel zmatku mezi cvičenci.

Každý výklad neb vysvětlení cviku děje se před daným povellem a v přestávce mezi návěštím a povellem vlastním.

Při cvičení pořadovým cvikům jest zapotřebí naprosté po-

zornosti cvičících a úplného ticha. Kdo by těmto požadavkům nevyhovoval, nemůže se pořadových zúčastnit.

Vedoucí také nechť každé nepatrné vyrušení postřehne a nápravu zjedná.

Cvičitel pořadová vedoucí má se postavit od cvičícího oddílu v přiměřené vzdálenosti, aby všechny cvičence řádně přehlédl a ihned opravil. Nesmí spokojit se s každým provedením; chyba vytkne se bez rozvlácného mluvení, cvik se opakuje třeba i vícekrát, až proveden jest správně.

Chybivšího není zapotřebí ihned jmenovati, spíše všeobecně na chybu upozornit a cvik opakovati; chybi-li též opět, upozornit jej přátelsky a s přiměřeným taktem. Postačí mnohdy jmenovati křídlo chybvší (pravé nebo levé), čtyřstup, dvojstup a pod., neb upozornit pouze na chybu.

Rozdělení pořadových cviků.

Pořadová cvičení dělíme ve dvě odvětví podstatně se lišící, a to:

- a) pořadová cvičení útvarová;
- b) pořadová cvičení směrová, a tance tělocvičné.

Pořadová cvičení útvarová jsou taková, kde cvičenci dle určitých pravidel a dle počtu rozdělení jsou v oddíly, které se řídí danými povely. Celek je rozdělen v oddíly proto, aby se mohlo snadněji větší množství cvičenců ovládat a v pořádku převádět s místa na místo. Každý cvičenec má při útvarových cvičeních své určité místo, přidělené mu rozřazením, dle něhož se řídí i činnost cvičence během cvičení. Pořadová cvičení útvarová cvičí se bez ohledu na místo v tělocvičně i mimo ni a není při nich třeba místního označování.

Pořadová cvičení směrová cvičí se na cvičišti vyznačeném a rozděleném dle zvláštních pravidel; na něm se cvičenci řadí a konají pochody dle povelů, vztahujících se k označení cvičiště. Pořadová cvičení směrová jmenují se také reje.

Pod jménem pořadových cvičení rozumějí se zpravidla pořadová cvičení útvarová.

Tělocvičné tance jsou vyvrcholením cvičení prostých, spojených s rejí a řadíme je též do tohoto odvětví. Cvičí se nejvíce v ženském tělocvičce.

*

Jako příprava k vlastním cvikům pořadovým jest cvičení jednotlivce, vzaté z cviků prostých; takováto příprava předcházení má u každého cvičence, než zúčastní se společných cvičení pořadových. Toto cvičení jednotlivce jest způsobeno požadavkům cvičení pořadových.

Cvičení jednotlivce prováděno jest rovněž na povel jako cvičení pořadová a účel jeho jest, aby každý cvičenec věděl, jak se má postavit, jak se obracet a jak vykročit.

Pořadová cvičení útvarová.

Při pořadových cvičeních útvarových rozdělení jsou cvičenci v oddíly sestavené dle určitých pravidel. Rovněž přemístování a přerádování tohoto celku cvičenců děje se podle zvláštních pravidel.

Dle počtu cvičenců a dle složitosti cviků rozeznáváme:

1. cvičení jednotlivce;
2. cvičení členů;
3. cvičení čtyř;
4. cvičení sboru;
5. cvičení praporu.

V tomto pořadu jest vždy oddíl následující složen z oddílů předcházejících. Tedy: člen je složen z jednotlivců, četa z členů, sbor z čet a prapor ze sborů.

O útvarech.

Oddíl cvičenců sestavený v jistém pořádku jmenujeme útvarem.

Útvary rozeznáváme:

- a) řad;
- b) zástup;
- c) šik;
- d) dvojestup;
- e) čtyřstup;
- f) proud;
- g) sraz;
- h) rozstup;
- i) proud šikový (proud sborový).

Každý z těchto útvarů vyžaduje přesného dodržování jisté sevcvičenosti zařazených cvičenců. Cvičení prováděním obeznámí se s nastupováním v jednotlivé útvary, jakou vzájemnou vzdálenost mezi sebou mají dodržovati, jak se vyřizovati i zákryt zachovávat. Každý se řídí dle toho, jaké místo v útvaru má.

Nastoupení v útvar jest zaujmouti v předepsaném sestavení a pořádku určené místo na cvičišti, seřadišti a pod. Obvykle nastupuje se v šik, někdy též v řad. Nastoupiti se může v každý útvar; jest však zapotřebí odčísti čtyřstupy, oddělití čtyř neb sbory.

Rozstup čelný neb boční jest vzdálenost mezi cvičenci, a to:

rozstup čelný jest vzdálenost nazad neb kupředu;
rozstup boční jest vzdálenost na levo neb na pravo.

Vyřizení jest útvar vedle sebe stojících cvičenců v rovné čáře udržeti. Každý cvičenec vyřizuje se sám buď dle povelu, neb dle pravidel toho neb onoho útvaru.

Zákryt jest útvar za sebou stojících cvičenců v rovné čáře udržeti. I zde platí pravidla a zvyklosti při různých útvarech užívané.

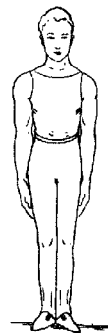
Cvičení jednotlivce.

Základní postoj. V prostných označený postoj »stoj spatný, připážit« vzat za základní postoj k cvičením pořádkovým. Postoj tento zaujme cvičenec při povelu:

Pozor!

a přesně jej dodržuje.

Na povel »Pozor!« postaví se cvičenec čelem proti cvičiteli ve stoj spatném, t. j. paty sražené jsou k sobě, špičky na délku chodidla od sebe, nohy v kolénou úplně napjaty, břicho mírně vtažené, prsa vypnutá, ramena ve stejné výši, hlava vztyčená, oči hledí přímo vpřed, paže napjaty a přimknuty k tělu, ruce semknutými prsty dlani stehem se dotýkají. Tělo mírně vychýleno je kupředu, aby tíže těla spočívala na špičkách. (Cvičitel nesmí strpěti, jakmile bylo veleno »Pozor!«, jakéhokoli ohmatávání, upravní úboru neb ohlazení.) Jakkoli uvedeného třeba přísně se držeti, přece dbáti jest, aby držení těla bylo nenucené.

Obr. 1. Základní postoj na povel »Pozor!« z předu.

Obr. 2. Základní postoj se strany.

V tomto držení těla setrvá cvičenec, dokud nebylo veleno:

Pohov!

Na tento povel uvolní tělo, vykročí pravou nohou mírně vpřed, levou však ponechá na původním místě, jakí stál v »podzoru«, založí paže za tělo a zaujme pohodlnější postoj. Je-li zapotřebí výkladu neb vysvětlení, tu velí cvičitel »pohov«, aby cvičence neunavoval. Je-li veleno »pohov« pouze k oddechu, i tichý hovor jest přípustný, avšak místo jednou již zaujaté bez svolení cvičitele opustiti se nesmí.

Cviky prováděné jednotlivcem jsou:

1. obraty na místě;
2. změna místa;
3. změna směru.

Obraty na místě.

Obratem vyznačujeme otáčení se kol podélné osy. Pod podélnou osou vyznačujeme se myšlená čára probíhající celou délkou těla cvičence. Obraty na místě jsou:

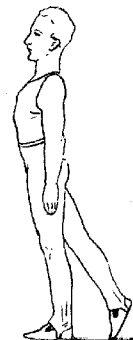
a) půlobrat; b) celý obrat; c) čtvrtobrat.

a) Půlobrat jest točení se těla kol podélné osy o 90 stupňů; provádí se buď v levo nebo v pravo. Na povel:

V pravo — v bok!

obráti se cvičenec ve stranu, kde měl dříve pravý bok. Obrat provede se tím způsobem, že na daný povel nadzvedne se špička pravé nohy a pata levé nohy, načež na pravé patě pomocí špičky levé nohy silným trhnutím trupu celé tělo o 90 stupňů se otočí a na to ihned levá noha přisune se k pravé ve stoj spatný.

Abý cvičenec navykl si prováděti obraty správně, nacvičují se na dvě doby; při tom je zapotřebí, aby cvičitel upozornil, že cvik provede se až na povel »jedna«. Tím jest pak celý povel náležitějším, proneseným hlasem tišším, kdežto doba provedení, t. j. »jedna« a pak »dvě« pronese se s důrazem jako vlastní povel. Na první dobu je proto nutno dáti povel:

Obr. 3. V pravo bok — jedna!

V pravo v bok — jedna!

a na to otočí se cvičenec na pravé patě pomocí levé špičky a zůstane ve »stojí zánožném v levo« (pravá je celým chodidlem na zemi a levá zanožena opírá se špičkou o zem); a na následující povel:

dvě!

přisune se levá noha k pravé ve »stoj spatný«.

Půlobrat v levo provede se na levé patě pomocí pravé špičky na povel:

V levo — v bok!

a cvičenec obrátí se čelem ve stranu, kde měl dříve levý bok.

Rozděleně na dvě doby jest provedení stejné jako při půlobratu v pravo, pouze postoje nohou se zaměna.

b) Celý obrát provádí se vždy na levo. Na povel:

Čelem — vzad!

obrací se cvičenec o 180 stupňů na levé patě pomocí pravé špičky, takže přijde čelem v tu stranu, kde dříve měl záda.

K nacvičování rozděluje se opět provedení celého obrátu na dvě doby. Na první dobu, na povel:

Čelem vzad — jedna!

nadzvedne se špička levé nohy a cvičenec otočí se vzad na levé patě odstrčením špičkou pravé nohy a při tom šine pravou nohu poněkud v pravo zevnitř ve »stoj zánožný v pravo zevnitř« (tíže těla spočívá na levé noze, která stojí na plném chodidlu a pravá noha opírá se špičkou o zem) a na povel:

dvě!

přisune se pravá noha ve »stoj spatný«.

Při nacvičování obrátů na dvě doby jest zapotřebí, aby cvičitel upozornil cvičence, že cvik provede se až na povel »jedna«. Tím jest pak celý povel návěštím, proneseným hlasem tišším, kdežto doba provedení, t. j. »jedna« a pak »dvě« pronese se hlasitě s důrazem jako vlastní povel.

c) Čtvrtobrat provádí se buď na levo nebo na pravo. Na povel:

Na levo — v příč!

obrací se cvičenec na levo, a to jen o 45 stupňů, t. j. asi o tolik, aby chodidlo levé nohy směřovalo ve stranu, **kde měl dříve levý bok** a chodidlo pravé nohy ve stranu, **kde měl dříve čelo**. Obrát sám provádí se na levé patě pomocí pravé špičky. Na daný povel nadzvedne se špička levé nohy a pata pravé nohy a rychlým trhnutím trupu a odstrčením špičky pravé nohy otočí se celé tělo na levé patě o 45 stupňů, načez se ihned pravá noha k levé ve stoj spatný přisune.

K nacvičování provádí se čtvrtobrat rovněž na doby, jako půlobrat. Na povel:

Na levo v příč — jedna!

provede se první díl obrátu, otočí se cvičenec na levé patě o 45 stupňů, aby chodidlo levé nohy směřovalo v tu stranu, kde měl dříve levý bok; při tom zůstane opřen špičkou pravé nohy o zem; na to na povel:

dvě!

se rychle přisune pravá noha k levé, aby chodidlo směřovalo ve stranu, kde dříve měl čelo.

Na pravo provede se čtvrtobrat na povel:

Na pravo — v příč!

podobně jako na levo. Cvičenec otočí se o 45 stupňů na pravé patě pomocí levé špičky; a to tak, že po obrátu směřuje chodidlo pravé nohy v tu stranu, kde měl dříve pravý bok a chodidlo levé nohy ve stranu, kde měl dříve čelo.

Jest ustáleným zvykem v praktickém cvičení, že čtvrtobraty v jednom směru za sebou se neprovádějí. Vždy po provedeném čtvrtobratu následuje čtvrtobrat ve směru opačném do původního postavení. Nepoužívá se tudíž na př. »na levo — v příč!« a na to opět »na levo v příč«, aby cvičenec provedl dva čtvrtobraty. Rovněž nepoužívá se po provedeném čtvrtobratu prováděti půlobrat neb celý obrát. Cvičenci přivedou se dříve do původního postavení a pak teprve následuje cvik další.*)

Příčinou, proč se tak děje, jest jednak zjednodušení cviků, jednak používá se čtvrtobratu pouze jako cviku pomocného.

*) Dva čtvrtobraty, t. j. dvakrát za sebou provedené čtvrtobrat v jednom směru, provádí se pouze při změně řadu vzpříčením; povel k druhému čtvrtobratu se nedává, ten provedou cvičenci postupně sami, jak docházejí na určené místo.

Návrat v původní postavení jest opět čtvrtobrat, avšak povelu užívá se jiného. Pod názvem »původní postavení« vyrozumívá se návrat **na místo**, jaké před vykonaným cvikem zaujímal. Náleží tudíž k povelu »na levo v příc«, aneb »na pravo v příc« povel:

Z pět — v bok!

Na tento povel provede se opět čtvrtobrat buď v pravo nebo v levo tímž způsobem jak zpředu popsáno, vždy však přijde cvičenec do původního postavení, jaké před čtvrtobratem zaujímal.

Rovněž návrat do původního postavení na povel »zpět v bok« nacvičuje se na dvě doby tímž způsobem, jak popsáno u čtvrtobratu.

Pochod.

Při cvičení jednotlivce přechází cvičenec s místa na místo pochodem neb poklusem.

Pochod jest pohyb vpřed kroky.

Při cvičení jednotlivce jest důležité zejména vykročení náležitě nacvičiti a obeznámiti cvičence s držením těla při pochodu, ostatní pak, zejména různé druhy pochodu, nacvičují se až v členu.

Vykročení děje se na povel:

P o c h o d e m — v c h o d!

Na návěští »pochodem« přenesse se tíže těla na pravou nohu a na povel »v chod« zvedne se levá noha v koleně ohnuta, tělo šine se vpřed a došlápně se napjatou nohou a plným chodidlem na zem. Současně s dokrokem přenesse se tíže těla na levou nohu a zvedne se pravá noha v koleně ohnutá a tělo opět šine se vpřed a došlápně se opět napjatou nohou a plných chodidlem na zem; takto střídavě postupuje se vpřed ve vytčeném směru. Tělo při pochodu je vzpřímené, poněkud vychýleno kupředu, prsa vypnutá, hlava vztyčená, hled očí přímo kupředu směřující.

Došlápnutí na plné chodidlo děje se v přirozené poloze ve směru pochodu. Ruce, které při »pozoru« přimknuty jsou k tělu, vykyvují se v poloze palcové (palec při připažení směruje vpřed) při pochodu stejným ruchem, jak kroky za sebou následují, a to při vykročení levé nohy šine se pravá ruka vpřed a při kroku pravou nohou opět levá ruka.

Cvičitel necht dbá, aby cvičenci při pochodu nenavýkali si křížiti (přešlapovati) nohy, čímž pak povstává kolibavý pochod. Rovněž necht upozorní na přiměřené zvedání nohou, aby cvičenci mešoupali nohama po zemi.

Poklus jest pohyb vpřed poskoky. Provede se na povel:

Obr. 4. Skrčení paží zapažmo k návěští »Poklusem«.

Poklusem — v klus!

Na návěští »poklusem« skrčí se paže zapažmo, ruce v pěst sevřeny, současně přenesse se tíže těla na pravou nohu a na vlastní povel »v klus« poskočí se levou nohou vpřed, na

to pravou nohou a dále střídavě levá, pravá. Poskakuje se bez dupání pouze na špičkách nohou.

Držení těla jest podobné jako při pochodu, tělo však jest více vychýlené kupředu, paže zůstávají ohnuty a vykyvuji soudobně ruchem poklusu pouze v kloubu ramenním.

Zastavení pochodu neb poklusu provede se na povel:

Zastavit — stát!

Zastavení provede se tak, že návěští »zastavit« dá se s dokrokem libovolné nohy, na to pomlčka jeden krok a hned na následující krok dáme vlastní povel »stát«. Na to provede se ještě vykročení nohy vzadu se nalézající, ke které se druhá noha rychle přisune.

Při poklusu buď dáno návěští »zastavit« tak, aby splynulo s dvěma poskoky, lhostejno »levé-pravé neb opačně«, na to dva poskoky pomlčka, na následující poskok povel »stát«. Na to následují ještě dva poskoky a noha vzadu se nalézající se přisune k noze vpředu, do stoje spatného.

Obraty.

Obraty, prováděnými v pochodu neb v poklusu, mění se směr pochodu.

Obraty v pochodu podobně rozděleny jsou jako obraty na místě:

- a) půlobrat;
- b) celý obrat;
- c) čtvrtobrat.

a) **Půlobrat** jest otočení se kol podélné osy o 90 stupňů na pravo neb na levo. Provádí se vždy na špičkách obou nohou.

Půlobrat v pravo provede se na povel:

V pravo — v bok!

Návěští »v pravo« dáno buď s dokrokem pravé nohy, s dokrokem levé nohy zazní povel »v bok« a současně otočí se,

cvičenec na špičkách obou nohou v pravo, a v nerušeném pochodu vykročí pravou nohou vpřed a postupuje pochodem dále.

Půlobrat na levo provede se na povel:

V levo — v bok!

Návěští »v levo« dá se na dokrok levé nohy a povel opět na dokrok pravé nohy, a současně půlobrat v levo na špičkách, a vykročení jest levou nohou.

K nacvičování provádívá se tento cvik také na doby.

b) **Celý obrat** jest otočením se o 180 stupňů na levo. Provádí se na špičkách obou nohou na povel:

Čelem — vzad!

Návěští »čelem« dáno buď s dokrokem levé nohy, vlastní povel »vzad« opět na dokrok téže nohy, pak ještě krok pravou nohou a současně celý obrat v levo na špičkách, další krok jest levou nohou.

c) **Čtvrtobrat** jest otočení se o 45 stupňů na levo neb na pravo. Provádí se opět na špičkách obou nohou, a to na pravo na povel:

Na pravo — v příc!

na levo:

Na levo — v příc!

Provádění čtvrtobratů jest totožné s půlobraty. Při obrazech na levo jest povel na dokrok levé nohy, na pravo na dokrok pravé nohy.

Aby změna směru při pochodu náležitě byla vyznačena, provádí se vždy prvý krok v nově započatém směru s náležitým podupem.

Cvičení členu.

Nejjednodušší článek pořadových cvičení jest oddíl cvičenců, sestavených buď vedle sebe, nebo za sebou, který se jmenuje „**člen**“.

Nejmenší počet cvičenců v členu jest 6, největší není omezen, ačkoliv počet 12 až 16 cvičenců nepřevyšuje.

Útvary členu jsou:

1. řad,
2. zástup.

1. **Řad** jest čelný útvar členu, v němž cvičenci stojí vedle sebe tak, že osy ramenní tvoří jednu přímkou. Vzdálenost cvičenců (bočný rozstup) jednoho od druhého (mezera mezi rameny) jest 10 cm tak, aby se každý mohl volně otáčet, aniž by o vedle stojící zavadil. Největší cvičenec je na pravém křídle a nazývá se »pravý krajník«, ostatní dle velikosti řadí se na levou stranu, takže na levém křídle je nejmenší cvičenec a nazývá se »levý krajník«. Obr. č. 5.

Obr. 5. Řad.

2. **Zástup** jest bočný útvar členu, v němž cvičenci stojí za sebou v přesném zákrytu. Vzdálenost mezi cvičenci (čelný rozstup) jest 1 m, t. j. tak, aby mohli učiniti krok 75 cm vpřed. Největší cvičenec je vpředu a ostatní dle velikosti

Obr. 6. Zástup.

za ním, aby nejmenší byl opětně poslední (Obr. č. 6.) Pořadové cviky prováděné v členu jsou základem pořadových

cvičení vůbec, neboť s různou záměnou opakují se při cvičení čety, sboru a praporu. I povelů jsou namnoze stejné a provádění přížpůsobeno útvaru, ve kterém se cvičí.

Při cvičení členu provádíme:

- a) nástup a vyřizování,
- b) obraty na místě,
- c) pochod a změny jeho,
- d) obraty v pochodu,
- e) zatáčení,
- f) vzpříčení.

Nástup a vyřizování.

»Nástup« znamená řadění se cvičenců v útvar povelům daný. Každý cvičenec zaujme místo příslušející mu dle pravidel útvarem vyžadovaných v rozstupu a postojí předepsaném. Při cvičení členu nastupuje se v řad i zástup. Při hluku v tělocvičně, rozptýlenosti cvičenců na letním cvičišti a při všech okolnostech, kdy cvičence jest těžko ovládnouti povelům, získává si vedoucí pozornost před zahájením cvičení povelům:

Pozor!

Při tom sám postaví se též do »pozoru« na vhodné místo. Na tento povel postaví se všichni cvičenci do »pozoru« čelem proti vedoucímu.

Nástup v řad provede se na povel:

Nastoupit — v řad!

Na daný povel postaví se největší cvičenec na tři kroky před cvičitele a ostatní co nejrychleji (poklusem) tiše se řadí dle velikosti k levému boku největšího, do jedné řady čelem proti cvičiteli, který v přesném postoji, t. j. »v pozoru« stojí. Každý cvičenec zaujme rovněž postoj »pozor«, vyřídí se ihned k pravému krajníku, který tvoří základ řadu a hledí ihned

přímo. Bočný rozstup asi 10 cm buďž správně dodržen. Nástup třeba provést co nejrychleji, v době tří až čtyř kroků v pochodu.

Cvičitel přehledne rychle řad a kde shledal by rozstup příliš těsný, neb příliš volný, pokynem ruky naznačí, v kterou stranu jest třeba ustoupiti. Zlozvyk, že cvičitel dá povel k nástupu a sám patřičné místo a postoj nezaujal, buďž vymýtěn. Naopak, nechť cvičitel občasnou zkouškou provede nástup na jiném místě tělocvičny, než bývá zvykem, aby cvičenci s pravidly nástupu se obeznámili. Nastupuje-li se ve volné přírodě, postaví se největší cvičenec na 6 kroků před cvičitele. V tělocvičně nastupuje se obyčejně po délce tělocvičny a cvičitel staví se blíže hoření mety. Zvyklost taková není však žádným pravidlem, nýbrž nastupuje se vždy tak, jak pro příslušný útvar jest stanoveno a jaké místo zaujmul cvičitel.

Vyřizování čili řad vyříditi znamená v řad nastoupené cvičence srovnati tak, aby stáli všichni na jedné přímce, hlavy a ramena všech musí býti v jedné rovině. Nástup v řad znamená současně i vyřízení; vyžaduje-li však cvičitel přesnějšího vyřízení, neb bylo-li po provedených obrazech (pochod a pod.) vyřízení porušeno, jest třeba, aby cvičitel dal povel k vyřízení. Stojí-li řad v původním postavení (pravý krajník na pravé straně), vyřizuje se řad na pravo a je-li řad obrácený (po provedeném obratu největší na levé straně), tu vyřizuje se na levo! Dle potřeby může cvičitel vyřizovati řad na pravo i na levo. K vyřízení na pravo velí cvičitel:

Na pravo zříditi — **řad!**

Na daný povel otočí všichni cvičenci hlavy na pravo (vyjímaje pravého krajníka, který hledí přímo) a vyřizují se. Nestačí jen se předkloniti nebo zakloniti, nýbrž malými krůčky šinouti se dle potřeby kupředu nebo vzad. Kupředu jest zapotřebí postoupiti každému, kdo nevidí obrys prsou krajníka, který hledí přímo, naopak vzad ustupuje, kdo vidí tvář

krajníka a cvičence vedle krajníka stojícího. Cvičitel dbej toho, aby krajník stál ve správném postoji: dále aby cvičenec vedle krajníka stojící rovněž ve správném postoji stál, nebyl předkloněn ani zakloněn a ramena měl v jedné přímce s krajníkem, t. j. trup nenatácel, neboť tyto dva udržují řad ve správném vyřízení.

Cvičitel sám nechť se postaví na tři až čtyři kroky na pravo bočně od pravého krajníka, t. j. čelem ku křídlu, dle něhož se řad vyřizuje, aby okem celou řadu po délce přehlednouti mohl; odtud pak pokynem ruky řídí a upozorňuje, kdo má postoupiti, neb ustoupiti vzad. Chyby označuje tak, že pojmenuje buď křídlo, nebo střed, aneb dle potřeby i cvičence. Natáčení trupu a ramen nebuď trpěno a ramena každého cvičence buďtež ve stejné výši. Řad je správně vyřízen, když paty a ramena všech cvičenců tvoří přímku. Cvičenci setrvají v tomto postavení s hlavou na pravo otočenou tak dlouho, až cvičitel sezná, že jest vyřízení správné a velí:

Přímo — **hled!**

načež všichni cvičenci rázem otočí hlavu zpět do základního postavení.

K vyřízení na levo zní povel:

Na levo zříditi. — **řad!**

Vyřízení děje se týmž způsobem jako na pravo. Levý krajník hledí přímo a všichni na pravo od něho stojící otočí rázem hlavu na levo. Po správném vyřízení přejde se do základního postavení opět na povel:

Přímo — **hled!**

Aby cvičenci se naučili správnému vyřizování, nacvičuje s nimi cvičitel vyřizování tím způsobem, že krajníka, podle kterého se vyřízení má provésti, vyšine o jeden, dva neb tři kroky vpřed, vzad, neb stranou z původního postavení, anebo čtvrtobratem v levo nebo v pravo určí jiný směr řadu.

Ostatní cvičenci zůstanou na místě původním až na daný povel: »na pravo zřídít — řad«, neb »na levo zřídít — řad« znovu podle krajníka se vyřídí. Cvičitel dbej též, aby při vyřizování cvičenci dodržovali správný bočný rozstup.

Na ukončení cvičení nebo nacvičuje-li cvičitel nástup a potřebuje řad rozptýlit, velí:

Rozchod!

Na tento povel rychle, naráz rozptýlí se cvičenci ke všem stranám cvičiště. Nastoupení v zástup provede se na povel:

Nastoupit — v zástup!

Po daném povelu postaví se cvičitel v základní postoj do směru, ve kterém má zástup státí. Největší cvičenec postaví se tři kroky za cvičitele a ostatní podle velikosti za sebou na rozstup jednoho kroku (na předpažení). Nastoupení v zástup provede se co nejrychleji — poklusem — každý postaví se jak ve správný postoj (v pozoru), tak i ve správný zákryt a tiše stojí. Cvičitel vyčká dobu as, co by trvaly tři kroky v pochodu, nato obrátí se čelem proti zástupu a pokyny ruky řídí správné provedení »zákrytu« i »rozstupu«.

Ve správném nastoupeném zástupu vidí každý cvičenec pouze svého popředníka, t. j. cvičence, před ním stojícího. Kdo vidí ještě obrys cvičence jiného než předního, šíř se podle potřeby na pravo nebo na levo, aby zástup byl v »zákrytu«, t. j., aby celý zástup byl v jediné rovné čáře. Uzná-li cvičitel za nutné zvláště zákryt upravit, velí:

Zákryt!

K tomu povelu nechť stojí cvičitel před zástupem, čelem proti němu obrácen, aby pohledem po délce zástupu přesvědčil se o správném zákrytu a současně dbá toho, aby cvičenci měli rozstup. Rozstup obnáší délku kroku, t. j. 75 cm.

Jakmile dán povel k nástupu, ať v řad neb v zástup, představá všechen hovor a každý co nejrychleji zaujme místo.

kteří podle velikosti mu přináleží. Naprosté ticho a snaživá pozornost všech cvičenců jest nutna. Nikdo druhého neopravuj, to náleží cvičiteli, ten však nechť vyžaduje přesný nástup i vyřizování a nespokojuje se s cvikem nedokonalým.

Obraty na místě.

Při pořadových cvičení členu provádíme tyto též obraty na místě, jako při cvičení jednotlivce. Jsou to: **čtvrt-, půl- a celý obrat.** Jiných obrátů se při pořadových cvičení nepoužívá.

Čtvrt- a celým obratem na místě mění se **směr**, půlobratem měníme **útvár a směr**, t. j. řad v zástup neb zástup v řad. Z té příčiny je nutno při půlobratech označiti vždy útvár, do kterého se obratem přechází.

Půlobrat.

Půlobratem provádí se změna řadu v zástup buď na pravo neb na levo. Na pravo utvořený zástup má v popředí největší cvičence (pravé křídlo). Jestliže jest řad obrácený, tu utvořený z něho zástup na pravo jest rovněž obrácený (nejmenší cvičenci v popředí).

Zástup na pravo provede se na povel:

V zástup v pravo — v bok!

Na daný povel provedou všichni cvičenci půlobrat v pravo na pravé patě pomocí levé špičky tak, jak v průpravě popsáno. Zástup takto utvořený jest »těsný«, t. j. čelný rozstup mezi cvičenci jest menší než délka plného kroku.

Na levo provede se též změna na povel:

V zástup v levo — v bok!

Při nacvičování provádí se změna tato rozděleně na dvě doby tímtež způsobem, jak popsáno v průpravě při cvičení jednotlivce.

Změna zástupu těsného v řad provádí se opět buď na pravo nebo na levo.

Povel ke změně zástupu v řad na levo zní:

V řad v levo — **čelem!**

K danému povelu vykoná každý půlobrat v levo na levé patě pomocí pravé špičky. Nacvičování děje se na doby, jak v průpravě vyloženo při půlobratu v levo.

Povel ke změně zástupu v řad na pravo zní:

V řad v pravo — **čelem!**

Máme-li nacvičený půlobrat, snadno nacvičíme pak čtvrtobrat i celý obrat.

Čtvrtobrat.

Čtvrtobratem každého jednotlivce přechází řad i zástup v řad v zpříčený, neb v zástup v zpříčený. Čtvrtobrat na určitou stranu provádíme pouze jednou, načež opět k následujícímu povelu se vracíme v původní postavení. Neprovádí se tudíž dva čtvrtobratty za sebou v tutéž stranu, kam možno na ráz přejít půlobratem. Rovněž tak z postavení, do kterého jsme přešli čtvrtobratem, **neprovádíme nikdy** celý obrat na př.: Ze řadu »na levo — vpřič!« ... »čelem — vzad!«

Tato změna nemá praktického smyslu a proto se neprovádí. Povel k provedení čtvrtobratu jest pro řad i zástup stejný:

Obr. 7. „Na pravo — v přič!“ provedeno v řadu.

Na pravo — **v přič!** (Obr. č. 7) nebo
Na levo — **v přič!**

Jestliže dal cvičitel povel ku vzpříčení ze řadu, jest nutno, aby návrat se stal opět do řadu, nebo opačně, bylo-li vzpříčeno ze zástupu, nutno návrat provésti opět do zástupu. Bylo-li vzpříčeno z řadu, tu návrat do původního postavení provede se na povel:

Zpět — **čelem!**

jelikož řad jest čelný útvar členu.

Jestliže bylo vzpříčeno ze zástupu, provede se návrat do původního postavení k povelu:

Zpět — **v bok!**

protože zástup jest bočný útvar členu.

Celý obrat.

Celý obrat provádí se vždy na levou stranu, a to na levé patě pomocí pravé špičky (viz průprava ke cvičení pořadovým).

Cvičí se v řadu i zástupu stejným způsobem, dlužno však pamatovati, že provedením celého obratu v řadu jest »pravé křídlo« na levé straně a »levé křídlo« na pravé straně. Celý obrat ze řadu koná se k povelu:

Čelem — **vzad!**

Návrat do původního postavení děje se opět na povel:

Čelem — **vzad!**

Celý obrat ze zástupu provede se opět na povel:

Čelem — **vzad!**

a provedení jest totéž, jenom že vpředu nalézá se pak levé křídlo a tím rušíme zástup v křídlech. Návrat do původního postavení děje se na povel:

Čelem — **vpřed!**

Při cvičení členu všechny v této stati probrané obraty možno provádět též v pochodu s výjimkou půlobratu z pochoduujícího zástupu do řady, protože to pak není řad, nýbrž **volný útvar cvičenců**.

Pochod.

Pochodem mění se místo směrem vpřed i vzad. O držení těla a polohách paží při pochodu platí, co řečeno o pochodu při cvičení jednotlivce. Druhy pochodu jsou:

1. Pochod na místě.

Cvičí se proto, abychom naučili cvičence řádnému vykročení a zastavení, jakož i stejnoměrnému tempu. Pochod na místě provedeme na povel:

Na místě — **v chod!**

Vykročením levé nohy jako při pochodu s místa. Nohy nutno skrčovatí přednožmo, koleno vpřed mírně zevnitř, chodidlo sklopeno dolů a zevnitř. Dokrok děje na plné chodidlo, paže se pohybují mírně vpřed i vzad tak, že jde vždy levá noha a pravá paže současně. Ukončení pochodu děje se k povelu:

Zastavit — **stát!**

2. Poklus na místě.

Tak jako pochod na místě, tak i poklus na místě liší se od poklusu s místa tím, že nohy doskakují stále na totéž místo. Paže jsou skrčeny zapažmo, ruce volně sevřeny v pěst. Poklus na místě provedeme k povelu:

Na místě poklusem — **v klus!**

Přechod v pochod na místě děje se k povelu: Na místě — **v chod!** a zastavení na stejný povel jak u pochodu: Zastavit — **stát!**

Chceme-li přejíti z pochodu na místě »v poklus na místě«, děje se tak zase na známý povel: Na místě poklusem — **v klus!**

Pochod s místa a jeho druhy.

1. Pochod plným krokem; je obvyklý pohyb krokem bez zvláštního označování. Délka kroku, měřena od paty jedné k patě druhé nohy jest 75 cm, rychlost) asi 115 kroků za minutu. Povel k pochodu s místa zní:

Pochodem — **v chod!**

Na daný povel vykročí všichni cvičenci současně levou nohou a postupují stejným krokem rázně vpřed. Každý krok buď došlápnutím přesně oddělen, noha při kroku přiměřeně zvednuta, aby se nedotýkala země. Při vykročení přenáší se váha těla na nohu kročnou, při došlápnutí se noha prohne v koleně a došlápneme celým chodidlem, noha vzadu se nalézající jest v poloze zanožení a nedotýká se země.

Pochod krokem rušeným používá se při přechodu přes lehké mosty, při pochodu neschůdnými cestami a podobně. V rušeném kroku má být útvar zachován. Pochod krokem rušeným jest prováděn kroky nesoudobými a rozdílným ručením.

Provede se na povel:

Zrušit — **krok!**

Na tento povel jde každý libovolným krokem ve směru vytknutém. Ze zrušeného kroku přejde se ve stejný krok na povel:

Stejný — **krok!**

K povelu »stejný krok« vykročí všichni cvič. v následujícím kroku s podstupem stejné a zřídí krok buď podle vedoucího cvičitele nebo náčelníka, aneb podle popředníka při pochodu v bočním útvaru, nebo také podle vedoucího křídla

při pochodu v čelném útvaru (na cvičišti neb v tělocvičně). Při této změně napomáhá cvičitel počítáním: »**ráz-dva-tři-čtyři**«, při čemž cvičenci na »**ráz**« a »**tři**« došlápnou levou a na »**dva**« a »**čtyři**« pravou nohou. **Změna kroku** provede se na povel:

Změnit — krok!

Používá se, je-li zapotřebí, aby celý člen změnil krok. Návěští »**změnit**« splyn s dokrokem pravé nohy, nato následuje přestávka po dobu jednoho kroku a došlápnutím opět pravé nohy buď dán vlastní povel »**krok**«. Změna provede se tím způsobem, že po povelu, který dopadl na pravou nohu, udělá se obvyklý krok levou nohou a nato přisun pravou k levé se současným vykročením a mírným podupem levé nohy, aby ruch pochodu byl zachován. Změna kroku provádí se stejně, ať v pochodu plným krokem, ať zkráceným či zrychleným.

1. Pochod zkráceným krokem.

S místa provede se na povel:

Zkráceným krokem — v chod!

Všichni cvičenci vykročí zkráceným krokem, jsou-li v řadu neb v zástupu volném (na předpažení); jsou-li v zástupu těsném, pak všichni kromě popředníka vykročí krokem o něco kratším, aby zástup rozvinul se v rozstup volný. Délka kroku jest pouze 40 cm, ruch 115 kroků v minutě. Pochoduje-li útvar plným krokem a chceme-li, aby se pohyboval krokem zkráceným, velíme:

Zkrátit — krok!

Opačně z pochodu krokem zkráceným v pochod plným krokem přejdeme k povelu:

Plný — krok!

2. Pochod zrychleným krokem.

Tento pochod děje se krokem plným, t. j. 75 cm, ruch jest však rychlejší, a to 130 až 140 kroků v minutě. S místa provede se na povel:

Zrychleným krokem — v chod!

Také zde jest třeba, aby po vykročení zrychleným krokem cvičitel udal ruch kroku odpočítáváním **ráz — dva — tři — čtyři**, aby cvičence do správného ruchu uvedl.

Z pochodu plným krokem přecházíme do něho k povelu:

Zrychlit — krok!

Z pochodu »**zrychlit krok**«, přechod do pochodu normálního provede se k povelu:

Mírný — krok!

Návěští i vlastní povel dává se tímtež způsobem, jak dříve uvedeno, rovněž i vykročení děje se mírným podupem. Ruch se udává odpočítáváním.

3. Pochod vzad.

Je to pohyb vzad kroky, podobně jako při pochodu vpřed. Provádí se jen na krátké vzdálenosti několika kroků. Při větších vzdálenostech velíme raději »**čelem vzad!**«. Délka kroku obnáší pouze 35 cm, t. j. polovina plného kroku a ruch jako při pochodu krokem plným, t. j. 115 kroků v minutě. Proveďte se na povel:

Vzad — v chod!

Na dané návěští »**vzad**« přenese se váha těla mírně na pravou nohu a na povel »**v chod**« šine se levá noha nazad, při čemž se špička nohy země dotýká. Zastavení z jakéhokoliv pochodu provede se k povelu:

Zastavit — stát!

Zastavení provede se tak, že návěští »zastavit« dá se s dokrokem libovolné nohy, na to pomlčka, jeden krok a hned na následující krok dáme vlastní povel »stát«. Na to provede se ještě vykročení nohy vzadu se nalézající, ke které se druhá noha rychle přisune. Při pochodu vzad provádí se opačně.

4. Poklus.

Jak v průpravě již popsáno, nazýváme poklusem střídavě prováděné skoky střídajících se nohou o délce 90 cm a ruchu 160 poskoků v minutě.

Povel k poklusu ať již s místa neb v pochodu zní:

Poklusem — **v klus!**

Přechod z poklusu do pochodu děje se k povelu:

Pochodem — **v chod!**

Z poklusu zastavíme k povelu:

Zastavit — **stát!**

Návěští »zastavit« buď dáno tak, aby splynulo s dvěma poskoky, lhostejno levé-pravé neb opačně, na to dva poskoky pomlčka, na následující poskok povel »stát!« Na to následují ještě dva poskoky a noha vzadu se nalézající se přisune ke noze vpředu, do stoje spatného.

»Zkrácený poklus« jest pohyb vpřed poskokem, při němž délka poskoku obnáší 45 cm, ruch však zůstává týž jako při klusu plném, t. j. 160 poskoků v minutě. Povel s místa k zkrácenému poklusu zní: »Zkráceným poklusem — v klus!«

Z poklusu plným klusem přejdeme do poklusu zkráceným klusem k povelu:

Zkrátit — **klus!**

Zrušení klusu provede se k povelu:

Zrušit — **klus!**

Přechod do pravidelného klusu se děje k povelu:

Stejný — **klus!**

Je-li útvar v poklusu a jest zapotřebí současně změnit klus, tu povel zní:

Změnit — **klus!**

Změna klusu provede se tím způsobem, že na následující poskok po daném povelu na levou nohu, poskočí se na jedné a téže (pravé) noze dvakráte. Při nacvičování napomáhá cvičitel cvičencům odpočítáváním ráz — dva, a tím určuje ruch k poskokům na jedné noze. Změna klusu provádí se stejně i stejný povel má pro poklus plným klusem i zkráceným. Zastavení v poklusu provede se k povelu:

Zastavit — **stát!**

Zastavení děje se o nohou napiatých, bez jakéhokoli ohýbání v kolenou. Postoj po zastavení jest vždy přesný jako při povelu »pozor!«

Poklus, ač jest velice vydatný, buď v tělocvičně cvičen co možná nejméně, neboť rozvířený prach brání vydatnému dýchání, které jest při tom zapotřebí. V náhradu za to nechť neopomene se ve volné přírodě využítkovati příležitosti ku cvičení poklusu.

Cvičení »běhu«, jelikož se jím ruší uspořádanost útvaru při cvičení pořadových, se nedoporučuje!

Obraty v pochodu.

Půlbrat :

Změna zástupu v pochodu v řad na místě provede se půl-
obratem k povelu:

V řad srazit v levo — **čelem!**

Na tento povel zastaví přední v pochodu se nalézajícího zástupu tak, jako by bylo veleno »zastavit — stát« a pro-

vede ihned půlobrat »v levo — čelem«, ostatní za ním postupně zastavují a týž půlobrat provádějí. Povel nechť vyzní vždy na pravou nohu, jako při »zastavit — stát«, ať tvoří se řad na levo neb na pravo.

Je-li zástup v poklusu, jest povel týž jako v pochodu a přední zastaví tak, jako při povelu »zastavit — stát«, daném při poklusu. Ostatní provedou vše tak, jako při téže změně poklusem na místě.

Změna zástupu v řad v pochodu se **neprovádí!**

Tu jest třeba nejdříve přeměnit zástup v řad zastavením, již popsaným způsobem, k povelu:

V řad srazit v levo (v pravo) — **čelem!**

Když poslední cvičenec přešel v řad, následuje další povel »pochodem — v chod!« Zastaví-li pochodující zástup, možno z něho půlobratem provést řad na povel:

V řad srazit v levo (v pravo) čelem — **v chod!**

K návěští »v řad srazit v levo čelem« připraví se všichni k vykročení, vyjímaje předního. Na povel »v chod« provede přední půlobrat »v levo čelem« na místě, všichni ostatní vykročí a postupně provádí obrat v řad, ihned na pravo se vyřizující. Cvičitel nechť upozorní cvičence, aby při srážení zachovávali náležitý rozstup, jak jej vyžaduje řad a aby se na sebe netěsrali.

Zastavení buď provedeno o nohou napiatých a obrat teprve po řádném zastavení.

Při poklusu jest třeba tím více dbáti, aby cvičenci se na sebe netěsrali.

Změna řadu v zástup v pravo v pochodu provede se tím způsobem, že cvičitel dá návěští »v zástup v pravo« při vykročení pravé — levé nohy (dva kroky), následujícím dokrokem pravé nohy zazní povel »v bok«. Pak provede se ještě malý krok vpřed levou nohou a současně půlobrat v pravo na špičkách obou nohou, a ihned vykročí se pravou nohou s mírným podupem nerušeným pochodem v zástupu.

Provedení této změny shodnouti se musí s ruchem pochodu, t. j. kroky v stejné době za sebou musí následovati i v průběhu obratu.

Táž změna v levo podobně se provádí, ovšem nutno návěští i povel voliti tak, aby vlastní povel »v bok« splynul s dokrokem nohy levé, na to následuje malý krok pravou nohou a současně půlobrat v levo na špičkách nohou. Další krok jest již v zástupu levou nohou a proveden jest opět s důrazem, aby soudobnost provedení se ostře od ostatních kroků odlišila.

Čtvrtobrat :

Je-li řad neb zástup v pochodu, možno provést »čtvrtobratem« změnu směru na pravo neb na levo k povelu:

Na pravo (levo) — **v příč!**

Vlastní povel »v příč« budiž dán s dokrokem pravé (levé) nohy, na to vykročením levé (pravé) nohy ještě malý krok vpřed a současně provede se čtvrtobrat na špičkách, načež v ruchu pochodovém vykročí pravá (levá) noha již ve směru vzpříčeném s mírným podupem.

Návrat do původního směru děje se opět »čtvrtobratem«. Cvičitel dej pozor nejen na správný povel »zpět v bok či čelem«, ale dbej na to, aby cvičenci čtvrtobrat do správného směru provedli. Na př.: Bylo-li vzpříčeno ze řadu, tu návrat děje se k povelu »zpět — čelem« ze zástupu »zpět — v bok«. Při vzpříčení ať ze zástupu neb řadu jest nutno pamatovati na vyřízení útvaru a jest na cvičiteli, aby upozornil cvičence, že po vzpříčení jsou ramena příčně kryta, a tvoří dvě přímký ramen pravých a levých. V tomto postavení musí cvičenci setrvatí během pochodu, což se docílí tím, že každý plným krokem postupuje ve vyřizovaném směru. Zkracování kroku a uchylování od směru vyřizování ruší. Obr. čís. 8.

Obr. 8. Rad ve vzpříčeném pochodu „Na pravo v přič!“

Celý obrat :

Celý obrat provádí se v pochodu jako na místě plným, zkráceným i zrychleným krokem vždy na levo. V poklusu se celý obrat **neprovádí!**

Provádí-li se v řadu, děje se vždy k povelu:

Čelem — **vzad!**

Pochoduje-li zástup tak, že pravé křídlo jest vpředu, tu provedeme celý obrat k povelu:

Čelem — **vzad!**

Je-li zástup rušen v křídlech, t. j. levé křídlo jest vpředu, tu provede se celý obrat k povelu:

Čelem — **vpřed!**

Povel buď dán vždy tak, aby návěští »čelem« splynulo s dokrokem levé nohy, krok pravou nohou jest pomlčka a s dokrokem levé nohy zazní vlastní povel »v zad«; na to ještě pravá noha vykročí malým krokem a současně provede se celý obrat na levo na špičkách a s mírným podupem levé nohy pochoduje se ve směru opačném. Provádí-li se tato změna v řadu, tu jest zapotřebí zapamatovati si, že vyřízení děje se stále dle pravého křídla, které jest po obratu na levé straně.

Zatáčení.

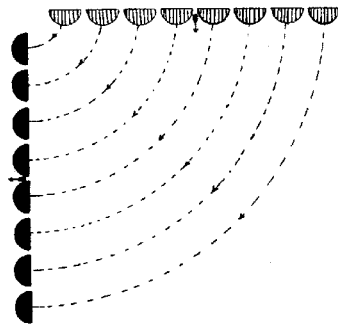
Zatočením řadu i zástupu mění se směr útvaru. Provádí se s místa i v pochodu.

Zatáčení v řadu.

Povel k zatočení řadu s místa zní:

V pravo (v levo) zatočit — **v chod!**

Na daný povel všichni cvičenci vykročí, krajník na točném křídle pochoduje plným krokem, každý bližší osnému křídlu postupuje krokem kratším tak, že čím jest cvičenec blíže k osnému křídlu, tím kratší kroky koná, až krajník na osném křídle pochoduje zcela krátkými kroky na poloměru dvou kroků. Každý vyřizuje se ke křídlu točnému (levému) a udržuje spojení s křídlem osným (pravým). Obr. č. 9.

Obr. 9. Zatáčení řadu v pravo.

Při zatáčení řadu »v pravo« vyřizují se cvičenci občasným pohledem k levému křídlu a přesvědčí se o správném rozstupu mírným vychýlením lokte pravé paže. Tímto mírným vychýlením lokte musí zavádět o paži souseda a jestli ne-zavádí, je to známkou, že se uvolnil rozstup čili že řad jest

přetržen a jest zapotřebí šinouti se k pravé straně, aby řad se opět spojil. Při zatáčení v levo děje se vyřizení v pravo a přimknutí v levo. O vyřizování řadu při zatáčení platí totéž, co řečeno o pochodu řadu. Zatáčení řadu bývá nejčastěji o 90 stupňů, může však býti o jakýkoliv úhel, a tu je zapotřebí dáti patřičný povel.

Má-li řad zatočiti více než o 90 stupňů a v pochodu pokračovati, stane se tak na povel:

V pravo zatočit pochodem — **v chod!**

Po tomto povelu všichni cvičenci vykročí vpředu popsáním způsobem a zatáčí tak dlouho, dokud nezazní povel buď:

Zastavit — **stát!** nebo:

Přímý — **směr!**

Načež všichni cvičenci vykročí plným krokem v novém směru, který byl zatočením udán. Zpravidla však více nezatáčíme než o 90 stupňů proti dřívějšímu postavení.

Zatočení řadu v pochodu provádí se na povel:

V pravo (v levo) zatočit z á — **toč!**

Po tomto povelu krajní osného křídla pochoduje krokem nejkratším, každý bližší točnému křídlu krokem delším tak, že čím blíže jest cvičenec k točnému křídlu, tím delší krok koná, až krajní na točném křídle pochoduje normálním plným krokem. Jakmile bylo dosaženo žádoucího směru, následuje další povel:

Přímý — **směr!** nebo

Zastavit — **stát!**

Při zatáčení řadu at v pochodu neb poklusu jest cvičitel na osném křídle, t. j. na straně, v kterou se zatáčí, a to několik kroků vpřed (asi tři kroky), aby správnost provádění snadno přehlédl a na chyby mohl ihned upozorniti.

Zatáčení zástupu s místa.

Zatočení v pravo pochodem provede se na povel:

V pravo zatočit pochodem — **v chod!**

Totéž poklusem:

V pravo zatočit poklusem — **v klus!**

Zkráceným krokem:

Zkráceným krokem v pravo zatočit pochodem — **v chod!**

Zrychleným krokem:

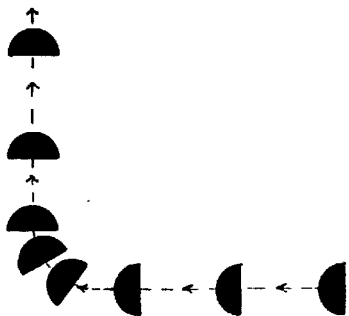
Zrychleným krokem v pravo zatočit pochodem — **v chod!**

Totéž na levo se provádí s povelom zaměněným; místo »v pravo« vloží se »v levo«.

Při zatáčení poklusem platí o poklusu totéž, co řečeno o něm při pochodu a jeho změnách.

Při zatáčení v zástupu vykročí na daný povel všichni vpřed, vyjma prvního, který ihned zatáčí, aby třemi zkrácenými kroky na poloměru asi jednoho kroku o 90 stupňů se otočil. Všichni za ním jdoucí zatáčí se postupně na téměř místě a tímž způsobem, jako první cvičenec (obraty na místě se nekonají) a dodržují v přesném zákrytu směr, nastoupený vedoucím popředníkem. Obr. č. 10.

Při zatáčení zástupu jest třeba, aby cvičitel upozornil cvičence, že na místě, kde se zatáčí, přibližují se zatáčejíci k ose ramenem a není tudíž možno, aby za nimi jdoucí cvičenci se kryli. Chyba tato, že cvičenci vzadu jdoucí za zatáčejícího ustupují, má za následek vybočení zástupu v místě zatáčení ve směr, v jakém původně zástup se pohyboval. (Při zatáčení v pravo chybí se vybočením v levo a opačně při zatáčení v levo vybočením v pravo).

Obr. 10. Zatáčení zástupu v pravo.

V místě zatáčení jest krok kratší a také rozstup těsnější, však pouze na tři kroky, potřebné k zatáčení, a na to ihned postupuje se krokem, jak bylo k zatočení veleno. Veleno-li k zatočení »zkráceným krokem«, tu se krok již v zatáčce nezkracuje, pouze rozstup stísní. Zatáčí-li se poklusem, tu rovněž platí, že klus při zatáčení se zkrátí.

Má-li se zatočení zástupu provést jinak, než o 90 stupňů, jest zapotřebí směr tohoto zatočení udát. Na př. v tělocvičně:

K dolnímu levému rohu v pravo zatočit
pochodem — **v chod!**

Má-li se zatočení provést v pochodu, provede se na povel:

V pravo (v levo) — **zatočit!**

Provedení jest úplně totéž, jako při zatočení s místa, t. j. cvičenci zatočí o 90 stupňů, a v tomto novém směru pochodují dále.

Cvičí-li se zatáčení v tělocvičně, používá se nejčastěji zatočení pod úhlem 90 stupňů, aniž by se to zvláště jmenovalo a tu řídí se cvičenci stěnami tělocvičny. Jinak jest při cvičení

na volné prostře, kde odhad úhlu jest velice obtížný, ba snad i nemožný; proto je nutno určit směr buď nějakým viditelným předmětem (strom, kopec, věž, most a pod.), neb jmenováním místa cvičencům známého (k Letinám, Pasekám, k Prelátům, k Hvězdě atd.)

Povelu »přímý směr« se při zatáčení zástupu nepoužívá, neboť zatočení zástupu jest tak rychlé, že na povel ten nezbývá času a zůstává se při zvyklosti zatočiti o 90 stupňů, nebo dříve udati směr neb velikost zatočení, jak dříve uvedeno.

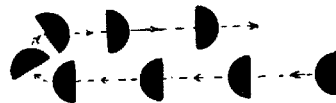
Protichod.

Největší odchylkou v zatáčení jest »protichod«, při němž se vytočí o 180 stupňů, kdežto při zatáčení pravidelném pouze o 90 stupňů, a provádí se buď v pravo neb v levo.

Povel k protichodu s místa zní:

V pravo protichodem — **v chod!**

Na tento povel vykročí všichni cvičenci jako k povelu »pochodem — v chod«, cvičenec v čele kráčející zatočí ihned po prvním kroku na pravo směrem proti ostatním cvičencům za ním postupujícím a těsně podle nich pochoduje dále v opačném směru. Ostatní postupují za ním a vytáčí v totéž místě. (Obraz č. 11.) Podobně provádí se i na druhou stranu. V pochodu provádí se totéž na povel:

Obr. 11. V pravo protichod.

V pravo — **protichod!**

Zkráceným krokem s místa:

V pravo protichodem,
zkráceným krokem — **v chod!**

Zrychleným krokem s místa:

V pravo protichodem,
zrychleným krokem — **v chod!**

Plným klusem s místa:

V pravo protiklusem — **v klus!**

Zkráceným klusem s místa:

V pravo protiklusem,
zkráceným klusem — **v klus!**

V poklusu:

V pravo (v levo) — **protiklus!**

Všechna zatáčení možno prováděti jak krokem plným, tak i zkráceným nebo zrychleným i v poklusu, nutno však dbáti výše uvedených pravidel.

Vzpříčení.

Vzpříčením provádíme změnu řadu opět v řad, neb zástupu v řad. Změnu řadu v řad vzpříčením jmenujeme »bočnou« proto, že po provedené změně stojíme bokem proti původnímu postavení. Změnu zástupu v řad jmenujeme »čelnou«, protože provedli jsme ji ve směru čela a původního postavení. Změna prvá provádí se pouze s místa a po provedení se ihned zastaví. Změna druhá se provádí s místa i v pochodu.

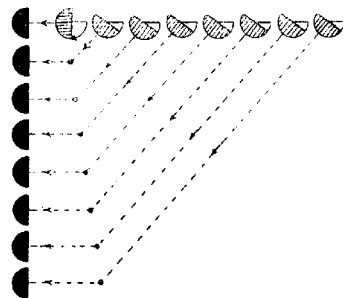
Při změně řadu v řad »vzpříčením bočně« jest postavení celého řadu po provedené změně totéž, jako při zatočení o 90 stupňů.

Povel k bočnému vzpříčení řadu na pravo zní:

Bočně v řad na pravo — **v příč! .. v chod!**

K prvé části povelu »bočně v řad na pravo — v příč!« provedou všichni cvičenci čtvrtobrat »na pravo v příč« vyjma

pravého krajníka, který provede půlobrat »v pravo v bok«. K vlastnímu povelu »v chod« vykročí všichni plným krokem vzpříčeným směrem (vyjma pravého krajníka, který udělá krok vpřed, a zůstane stát) kupředu a pochodují tak dlouho, až seznají, že jsou v kolmém směru proti místu, které jim v řadu přimáleží; na to provedou opět čtvrtobrat v tutéž stranu, na kterou bylo vzpříčeno, t. j. v pravo, a postupují kupředu na své místo do řadu, kde bez dalšího povelu zastaví a vyřídí se. Po provedeném vzpříčení musí býti řad náležitě uspořádaný, sevřený a otočený oproti původnímu řadu o 90° na pravo. (Obr. č. 12.) Tato změna provádí se obvykle na

Obr. 12. „Bočně v řad na pravo — v příč!“

pravé křídlo, t. j. při řadu postaveném v původním postavení, kdy největší cvičenci jsou na pravém křídle. Chceme-li změnu tuto provést na levé křídlo, zaměníme pouze povel, t. i. místo »na pravo« — »na levo — v příč« a provedení se děje na opačnou stranu.

Změna tato v pochodu se **neprovádí**.

Změna zástupu těsného i volného v řad »čelně«, provádí se s místa i v pochodu, případně i v poklusu.

Ze zástupu původního (na pravo utvořeného ze řadu, největší vpředu) provádí se na levo, ze zástupu obráceného, utvo-

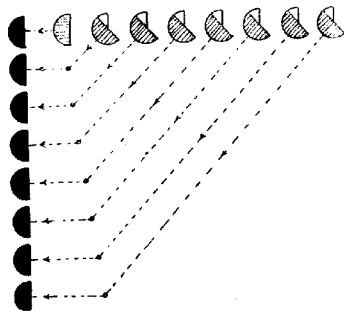
řeného na levo (nejmenší cvičenec vpředu) provádí se na pravo, aby nově utvořený řad byl zase v pravidelném postavení, t. j. největší na pravém křídle.

Je-li zástup původní, lhotejno zda v rozstupu těsném neb volném, provede se tato změna s místa na povel:

Čelně v řad na levo — vpříc! . . . v chod!

K prvé části povelu provedou všichni, vyjma předního čtvrtobrat »na levo v příc«, přední zůstane stát v původním postavení a na další povel »v chod!« vykročí všichni kromě předního, který provede krok vpřed, zastaví a stává se zase pravým krajníkem; ostatní postupují ve vzpříčeném směru proti místu, které jim v řadu náleží, na to provedou čtvrtobrat v tutéž stranu, ze které bylo vzpříčeno t. j. v pravo a postupují na své místo v řadu, kde ihned bez povelu zastaví a vyřídí se. Pochoduje se plným krokem a stejným ruchem.

Obr. 13.

Obr. 13. „Čelně v řad na levo v příc!“

Má-li nově utvořený útvar po provedené změně pochodovati dále, provádí se tato změna na povel:

**Čelně v řad na levo — v příc! . . .
pochodem — v chod!**

Vzpříčení i vykročení provádí se jak výše popsáno, pravý krajník (přední) po vykročení ale nezastaví, nýbrž pochoduje zkráceným krokem a ostatní, jak přicházejí do nově utvořeného útvaru, postupně zkracují krok, dokud všichni do řadu nepřešli, načež následuje další povel:

Plný — krok!

V pochodu provádí se tato změna na povel:

Čelně v řad na levo — v příc!

Provedení jest totéž jako při vzpříčení s místa. Přední po povelu ihned zkrátí krok a za ním postupně všichni, kteří do řadu přicházejí, zkrátí krok a postupují tímto způsobem tak dlouho, dokud všichni do řadu nepřešli, na to velí cvičitel:

Plný — krok!

a postupují pak plným krokem v tomtéž směru dále.

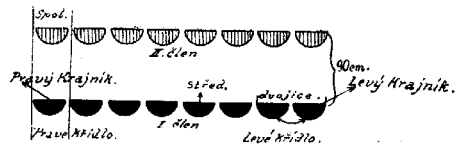
Provádí-li se tato změna v poklusu, tu místo »plný — krok« velíme »plný — klus«. Vyřizování v řadu provádí se podobně, jak popsáno při pochodu.

Cvičení čety.

Četa jest oddíl, sestávající se nejméně z 16, dle potřeby i více cvičenců, která povstane zdvojením »členu«. Útvary čety jsou:

Šik — dvojstupa a čtyřstupa.

Šik je čelný útvar čety, v němž prvou řadu nazýváme »prvý člen« a druhou »druhým členem«. Dva cvičenci za sebou stojící tvoří »spolu« a jednotlivec ve »spolu« nazývá se »spolník«. Rozstup mezi prvním a druhým členem jest 90 cm. Tak jako u řadu i u šiku jsou od středu v pravo stojící »pravým křídlem«, v levo stojící pak »levým křídlem«. Ostatní pravidla, udaná při cvičení členu a řadu, zůstávají v platnosti i při cvičení čety u šiku. Obr. č. 14.

Obr. 14. Šik.

Dvojitup jest bočný útvar čety, v němž stojí dva zástupy vedle sebe v přesném zákrytu i náležitém rozstupu, udaném při cvičení členu v zástupu.

Čtyřstup jest také bočný útvar čety, jehož uspořádání a tvoření bude v dalším uvedeno.

Při cvičení čety provádíme:

- Nástup a vyřizování,
- obraty na místě,
- pochod a změny jeho,
- obraty v pochodu,
- zatáčení,
- vzpříčení.

Nástup a vyřizování.

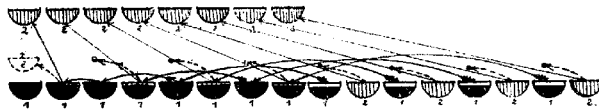
V útvar čety možno přejíti buď »srazem ze členu« neb »vlastním nástupem«.

Tvoření šiku:

Přechod ze řadu v šik provede se následujícím způsobem: Cvičitel odpočítá od pravého křídla k levému (nebo nechá odpočítat) na »prvé« a »druhé« a dle potřeby označí též jednoho z prvních jako »střed«. Toto označení středu prováděno budiž pojmenováním dotyčného cvičence, aby si jej ostatní lépe pamatovali. Ze řadu přejde se v šik na povel:

V šik srazit, druží — **vzad!**

Ti, kteří byli při odpočítání označeni jako »druží«, zaskočí za své »prvé« a šinou se všichni malými úkroky ku pravému křídlu. Obr. č. 15.

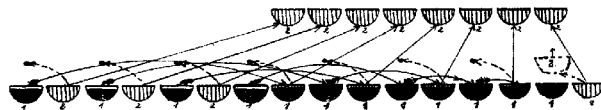

Obr. 15. V šik srazit, druží — vzad!

Přeměna řadu v šik může se prováděti též sestoupením na levo na povel:

V šik srazit na levo, druží — **vzad!**

Obr. č. 16.

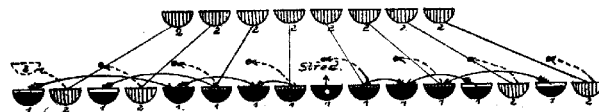

Obr. 16. V šik srazit na levo, druží — vzad!

Ku středu na povel:

V šik srazit ku středu, druží — **vzad!**

Obr. 17.

Obr. 17. V šik srazit ku středu, druží — vzad!

Ve všech třech způsobech provádění cvičenci označení jako »druzí« zaskočí na pravou stranu za své »prvé« a srážejí se rychlými, malými úkroky na tu stranu, kam veleno a odskočí na vzdálenost 90 cm. Provádíme-li tyto změny odděleně, konají se na 3 doby. Na povel: »V šik sražit druží vzad — ráz!« zaskočí druží těsně za své na pravou stranu. Na »dva!« sráží se na pravou stranu (nebo na levo — ku středu dle povelu) a na »tři!« odskočí na vzdálenost výše uvedenou.

Provádí-li se tato cvičení na jeden povel, jest nutno výše uvedené rozdělení dodržovati.

Mají-li cvičenci nastoupiti ihned v šik, velíme:

Nastoupit — **v šik!**

Na tento povel největší cvičenec postaví se na 6 kroků (v účlocvičně na 3) před cvičitele do »pozoru« a druží dle velikosti se řadí po jeho levé straně. Druhý člen postaví se v zákrytu za své své, zaujme šikovou vzdálenost a vyřídí se. Po provedené změně řadu v šik, nebo po nastoupení v šik, jeví-li se toho nutná potřeba šik vyříditi, děje se tak na povel:

Na pravo (na levo) zříditi — **šik!**

Na tento povel hledí všichni cvičenci v prvním členu na pravo, vyjma pravého krajníka, který hledí přímo; v druhém členu hledí přímo a kryjí se za své své. Je-li zapotřebí též druhý člen zříditi, velí cvičitel:

Druhý — **člen!** Také o tomto platí, co řečeno o členu prvním.

Po vyřízení velí cvičitel:

Přímou — **hled!**

Má-li se šik převést opět v řad, velí se:

V řad ustoupit druží — **vpřed!**

Přeměna provede se tím způsobem, že od pravého krajníka šinou se všichni na levo, ustupující malými úkroky a

jakmile se uvolní rozstup mezi prvními, že stačí pro druhého, vskočí druhý do povstalé mezery na levou stranu svého prvního. Každý musí býti na též místě, na kterém byl při odpočítání. Tak jako přeměnu řadu v šik lze provést buď sražením ku křídlu pravému, buď k levému nebo ku středu, tak i opačně šik lze převést v řad ustupováním na levo (normální), na pravo, nebo ze středu. Na povel shora uvedený ustupuje se vždy na levo. Má-li se přeměnit šik v řad tak, aby levé křídlo zůstalo státi na místě, provede se to na povel:

V řad ustoupit na pravo, druží — **vpřed!**

Šik ze středu rozvede se v řad na povel:

V řad ustoupit ze středu, druží — **vpřed!**

Provádí se tak, že střední dvojice zůstane stát a druhé se od ní rozesupují na strany, načež druží vskočí na povstalé mezery na levou stranu svých prvních.

Obraty na místě.

Při provádění obrátů platí též pravidla jako při cvičení členu.

1. Čtvrtobrat.

Stojí-li cvičenci v jakémkoli útvaru a mají provést čtvrtobrat (45 stupňů), platí povel pro jednotlivce a řídí se podle postavení cvičenců, t. j. byl-li proveden čtvrtobrat z čelného útvaru (šiku), vrací se zpět do čelného útvaru (šiku). Byl-li proveden z bočního útvaru, vracíme se opět do bočního útvaru.

Provádí se na povel:

»Na pravo — **vpřic!**

nebo

Na levo — **vpřic!**

Bylo-li vzpříčeno ze šiku, provede se návrat na povel:

Zpět — **čelem!**

Bylo-li vzpříčeno ze dvojstupu neb čtyřstupu, provede se návrat na povel:

Zpět — **v bok!**

2. Celý obrat.

Celým obratem neruší se útvar a koná se vždy o 180 stupňů na levou stranu, otočením na levé patě pomocí pravé špičky a trhnutím ramen na levo.

Konáme-li celý obrat ze šiku, velíme:

Čelem — vzad!

Konáme-li celý obrat ze dvojstupu neb čtyřstupu, utvořeném na pravé křídlo, t. j. pravé křídlo je vpředu, velíme:

Čelem — vzad!

Je-li však dvojstup neb čtyřstup utvořen na levé křídlo, velíme:

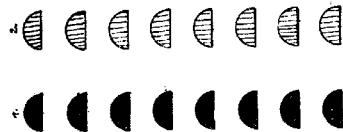
Čelem — vpřed!

3. Pálobrat.

Pálobratem (90 stupňů) mění se zpravidla útvar, podle toho řídí se též povel a příslušný útvar se pojmenuje. Jen tenkrát, když přihlížíme pouze ke cvičení jednotlivce (na př. při nastupování ke cvičení prostným), dáme povel k vykonání obratu a příslušné označení útvaru vynecháme.

Ze šiku přejdeme ve dvojstup na povel:

V dvojstup v pravo (v levo) — **v bok!**
(Obr. č. 18.)

Obr. 18. V dvojstup v pravo — v bok!

Návrat do šiku provedeme na povel:

V šik v levo (v pravo) — **čelem!**

Z postavení čelného, t. j. ze šiku, možno také přejít pálobratem ve čtyřstup, neb opačně ze čtyřstupu v šik.

Chceme-li tuto změnu provést, nutno označiti cvičence a čtyřstupy odpočítati. Označení provede se tak, že dva cvičence v šiku za sebou stojící nazýváme »spol« a dva cvičence vedle sebe stojící »dvojice«. Máme tedy ve čtyřstupu první a druhý spol, neb dvojici v prvním členu »přední«, v druhém členu »zadní«. Čtyřstup odpočítá cvičitel od pravého křídla tak, že mávnutím pravé paže oddělí prvé dva spoly a označí je slovem »prvý«, druhé dva spoly slovem »druhý« a pokračuje tak dále až při oddělení posledních dvou spoly přidá k číslovce slůvko »čtyřstup«, na př. »desátý čtyřstup«.

Mezi všemi spoly a tudíž i mezi dvojicemi jest mezera na šíři dlaně a tato tvoří střed dvojice. Spolníka na pravé straně od tohoto středu nazveme »pravým« a na levé straně »levým«. Toto označení používáme pouze při vysvětlování, nikoli při pozdějším praktickém provádění. (Obr. č. 19.)

Chce-li se cvičitel přesvědčiti, zda-li si cvičenci pamatují řádně rozdělení, velí na př.: »druhý — čtvrtý — šestý čtyřstup — čelem v zad!«

Nepamatují-li si rozdělení, odpočítá a zkouší znovu.

Utvoření čtyřstupu děje se buď na pravou, neb na levou

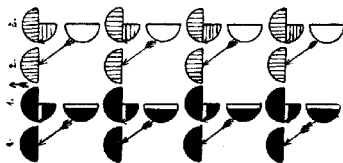

Obr. 19. Rozdělení šiku.

stranu a podle toho řídí se též povel. Čtyřstup na pravo utvoří se na povel:

V čtyřstup v pravo — **v bok!**

Na tento povel obrátí se všichni cvičenci v pravo v bok, nato ihned přiskočí oba leví v každém čtyřstupu na levou stranu pravých. (Obr. č. 20.)

Obr. 20. V čtyřstup v pravo — v bok!

Na levou stranu utvoří se čtyřstup na povel:

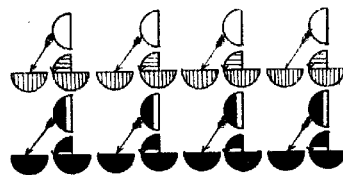
V čtyřstup v levo — **v bok!**

Podobně jako při tvoření čtyřstupu na pravou stranu, opět na daný povel všichni cvičenci obrátí se v levo v bok a nato ihned pravý v každém čtyřstupu přiskočí pravou nohou na pravou stranu levých.

Ze čtyřstupu přejdeme do šiku na levo neb na pravo na povel:

V šik v levo (v pravo) — **čelem!**

Byl-li čtyřstup proveden z nerušeného šiku, tu po povelu: »V šik v levo — čelem!« přijdou cvičenci do téhož postavení, ze kterého vyšli. Tato změna provede se tak, že na povel shora uvedený obrátí se všichni v levo čelem a nato ihned »p r a v í« přiskočí pravou nohou na pravou stranu »l e v ý c h«. (Obr. č. 21.) Podobně provede se přeměna čtyřstupu v šik na

Obr. 21. V šik v levo — čelem!

pravou stranu, byl-li čtyřstup utvořen na levou stranu na povel: »V šik v pravo — čelem!« a cvičenci přejdou do postavení, z něhož při utvoření čtyřstupu vyšli.

Při provádění cvičení pořadových stane se, že i ze čtyřstupu na pravo utvořeného přejde se v šik »v pravo — čelem!« aneb opačně ze čtyřstupu na levo utvořeného přejde se v šik »v levo — čelem!«. V tomto případě je šik rušen v členech, t. j. druhý člen jest vpředu a první člen vzadu. Proto jest velice důležité, aby si cvičenci pamatovali dvojici a čtyřstup, do kterého jsou zařazeni a pak nepochybně, když si uvědomí, že změna v čtyřstup neb opačně platí vždy pro »d v o j i c i«, která se nesmí oddělit.

Kromě přeměn zde uvedených zbývá ještě zmíniti se o přechodu ze zástupu ve dvojistup a ze dvojistupu ve čtyřstup.

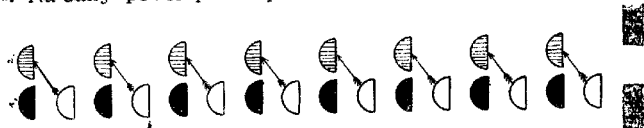
Tvoření dvojistupu.

Přeměna zástupu v dvojistup provádí se na místě i v pochodu.

Ze zástupu těsného, pravé křídlo napřed, provádí se na povel:

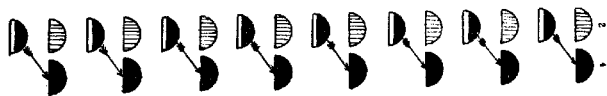
V dvojstupu — **vpřed!**

Cvičenci musí být předem odpočítáni na »prvé« a »druhé«. Na daný povel přistoupí všichni »druzí« krokem v pravo

Obr. 22. V dvojstupu — vpřed! (Na pravé křídlo.)

vpřed na pravou stranu svých prvních. (Obr. č. 22.) Byl-li zástup utvořen na levé křídlo (levý krajník vpředu), přistupují všichni »první« krokem v pravo vpřed na pravou stranu svých druhých. (Obr. č. 23.)

Obr. 23. V dvojstupu — vpřed! (Na levé křídlo.)

V pochodu provádějí se tyto změny tímtež způsobem a na týž povel, nikoli však současně, nýbrž postupně. Na daný povel přejdou v dvojstupu první dva za sebou jdoucí a ihned zkrátí krok. Když všichni přešli v dvojstupu, dá vedoucí povel:

Plný — **krok!**

Při tvoření dvojstupu budiž dbáno na to, aby přední cvičenec po daném povelu ihned zkrátil krok, kdežto ostatní postupují plným krokem; také na správné přistupování a čelný rozstup je třeba dbátí.

Změna »dvojstupu v zástup« koná se na místě i v pochodu na povel:

V zástup — **vzad!**

Na místě i v pochodu, je-li pravé křídlo vpředu, ustupují nazad »druzí«.

Na místě provede se přeměna souborně, v pochodu »postupně«. Byl-li dán povel v pochodu a pravé křídlo nachází se vpředu, »druhý« v prvním spolu ihned zkrátí krok a postupně jak se rozstup uvolňuje, přechází v zástup za své »prvé«. Ti, kteří již v zástup přešli, postupují plným krokem. Je-li levé křídlo vpředu, ustupují vzad první.

Uvedené změny dvojstupu v zástup na místě lze provádět jen při rozstupu »volném« (na jeden krok). Jestliže ze šiku přejdeme ve dvojstupu těsný na místě, není možno provést: V zástup — vzad, nýbrž je třeba nejdříve veletí pochodu a teprve potom přechod v zástup.

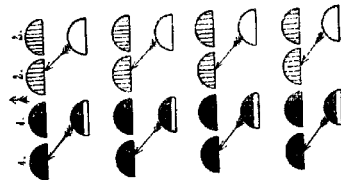
Tvoření čtyřstupu.

Čtyřstup je možno tvořit nejen ze šiku, nýbrž i ze dvojstupu, a to na místě i v pochodu.

Na místě provádí se jen z dvojstupu těsného na povel:

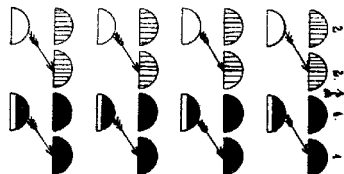
V čtyřstupu — **vpřed!**

V dvojstupu, utvořeném na pravé křídlo, přiskakují do čtyřstupu »leví« ve dvojici, a to levou nohou na levou stranu svých prvních. Obr. č. 24.

Obr. 24. V čtyřstupu — vpřed! (Na pravé křídlo.)

Ve dvojstupu, utvořeném na levé křídlo, přiskakují do čtyřstupu »pravě« ve dvojici, a to pravou nohou vpřed na pravou stranu svých levých. Obr. č. 25.

Obr. 25. V čtyřstupu v před! (Na levé křídlo.)

V pochodu provádí se přeměna dvojstupu v čtyřstupu na týž povel jako na místě, ale postupně. O přistupování platí totéž pravidlo jako při provádění na místě. Na daný povel prvý spol vpředu jdoucí zkrátí ihned krok, rozestoupí se a leví ihned přistoupí na levo vpřed (nebo praví na pravo vpřed) ve čtyřstupu, dle toho, jak byl dvojstupu utvořen a pochoduji zkráceným krokem. Ostatní pochoduji plným krokem a přecházejí ve čtyřstupu postupně týmž způsobem, a na témž místě, kde byl prvý čtyřstupu utvořen a zkrátí krok.

Když všichni přešli ve čtyřstupu, vedoucí dá povel:

Plný — **krok!**

Ze čtyřstupu ve dvojstupu přejde se na místě i v pochodu na povel:

V dvojstupu — **vzad!**

Na místě provede se tato změna soudobně a v pochodu postupně. Je-li v popředí čtyřstupu pravé křídlo, ustupují nazad vždy »leví«, je-li vpředu levé křídlo, ustupují vždy »praví«, ať na místě nebo v pochodu. Provede-li se změna čtyřstupu v dvojstupu na místě, povstane mezi spol-

nky (ve dvojstupu vedle sebe stojícím) mezera a když pak na to veleno k pochodu, přistupují druzí k prvým tak, jako když ze šiku přejdeme ve dvojstupu a pak v pochodu.

V pochodu provede se tato změna postupně tak, že na daný povel v prvém čtyřstupu přejdou ve dvojstupu a ostatní ve čtyřstupu se nalézající zkrátí krok a každý další čtyřstupu přejde ve dvojstupu, jakmile se rozstoupí před ním uvolní. Ve dvojstupu pochoduje se plným krokem. Cvičenci, tvořící druhý člen, přimknou se k prvému členu na šíři dlaně.

Zbývá ještě zmíniti se o »změně šiku«, kterýžto případ nastane, když cvičitel buď během zatáčení nebo bočním pochodem převedl cvičence do šiku na místě tak, že druhý člen je vpředu a prvý vzadu, levé křídlo je na pravé a pravé na levé straně.

Má-li cvičitel převešti cvičence do šiku nerušeného, provede to na povel:

Šik změnit, v dvojstupu
v pravo — **v bok! . . . V chod!**

Změna tato provádí se na místě a obvykle v pravo, ačkoli může se prováděti též v levo, ale výsledek je týž. Na povel:

Šik změnit, v dvojstupu v pravo — **v bok!**

provedou všichni půlobrat v pravo vyjímaje krajníka na levém křídle, který zůstane stát v čelném postavení; na další povel: »**V chod!**« vykročí všichni a jen levý krajník zůstane stát na svém místě. Ostatní postupují v levo protichodem podél dvojstupu. Když prvý dvojstupu dojde k stojícímu levému krajníku, zastaví a provede půlobrat v pravo. Krajník druhého členu ustoupí současně vzad na šikovou vzdálenost a ostatní postupně docházejí a srážejí se v šik. Levý krajník, jakmile se prvý dvojstupu zastaví a provede půlobrat v pravo, ihned provede celý obrat a jde pochodem na své místo na pravém křídle v druhém členu.

Pochod.

Ve všech dosud zmíněných útvarch polybovatí se můžeme pochodem nebo poklusem. Co bylo řečeno o pochodu a jeho druzích při cvičení členu, platí též při cvičení čtyř. Třeba dbátí při tom, aby útvary vždy byly spořádané, pravidelné a k tomu cíli dlužno poučiti cvičence o vyřizování, zákrytu a rozstupu; nezvyknou-li tomu při cvičení pochodu v jednotlivých útvarch, chybují pak často při provádění změn útvaru v pochodu a po každé takové přeměně trvá uspořádání děle. Proto je třeba mimořádného upozorňování se strany cvičitele.

Pochod ve dvojstupu vyžaduje, aby spolníci u sebe se drželi a dvojstup se nerozbihal. Pokud zákrytu a rozstupu se týče, platí totéž, co řečeno o pochodu v zástupu. Byl-li utvořen dvojstup ze šiku, objevuje se opět, že cvičenci jsou v rozstupu těsném; vykročí proto plným krokem až po uvolnění rozstupu. Kromě toho jest druhý člen v šiku vzdálen na krok od členu prvního a po provedeném obratu jsou spolníci v rozstupu větším, než je ve dvojstupu dovoleno, proto je třeba, aby vždy druhý člen přistoupil k prvnímu. Toto přistoupení druhého členu děje se při dvojstupu na pravo utvořeném, prvním krokem levou nohou a při dvojstupu na levo utvořeném, až druhým krokem pravou nohou. Na př. bylo-li veleno: »V dvojstup v pravo — v bok!« stojí první člen v levo a druhý člen v pravo, na to na povel:

Pochodem — **v chod!** vykročí v prvním členu přímo kupředu a v druhém členu vykročí v levo zevnitř a tím přistupují ku svým prvním. Bylo-li veleno:

V dvojstup v levo — **v bok!** stojí první člen v pravo a na povel:

Pochodem — **v chod!** vykročí všichni v prvním i druhém členu prvním krokem přímo kupředu a druhý člen přistupuje až druhým krokem, t. j. pravou nohou ku prvním.

Pochod ve čtyřstupu jest nejčastěji používán a vyžaduje pozornosti cvičitele, aby cvičenci nenavýkli si různým nesprá-

nostem. Nejprve buď dbáno, aby první čtyřstup byl vždy vyřizen a cvičenci těsně sražení na šíři dlaně. V dalších čtyřstupech dlužno dbátí na rozstup mezi jednotlivými čtyřstupy a vyřizení čtyřstupů. Při pochodu v přímém směru jest rozstup stále stejný, ať se jde krokem zkráceným neb zrychleným. Zejména při zkráceném pochodu nechť cvičitel pozorně dbá, aby cvičenci v dvojstupu nebo čtyřstupu se na sebe netěsnali.

Pochod v šiku. Pochod v šiku je daleko těžší než v útvarch dříve jmenovaných. Při pochodu v šiku jest krajní prvního členu pravého křídla vedoucím, t. j. vyznačení směru platí pro něho, všichni ostatní se dle něho řídí a dbá, aby šik se udržel v rovné čáře. Jest k tomu třeba delšího cviku, aby cvičenci v pochodu udrželi šik vyřizený a semknutý, ne však zase stěsnaný. V druhém členu se prostě kryjí za své přední a udržují rozstup. Při šiku obráceném, kdy druhý člen jest vpředu, úlohy ty se zaměňují, vyřizování však zůstává ke křídlu pravému, které po obratu jest na levé straně, nebylo-li jinak udáno.

Pochod příčným směrem. Pochod »příčný« povstane, je-li v pochodu dvojstup, čtyřstup nebo šik a bylo veleno:

Na levo (pravo) — **v přič!**

Povel ten platí pro každého jednotlivce, útvar však se nesmí rušiti, aby po příslušném povelu byl ihned správně vyřizen, v zákrytu a ve správném rozstupu. Udržeti útvar při příčném pochodu v náležitém pořádku jest dosti obtížné a vyžaduje značného cviku. Nejnepříjemnější zde jest uvědomění každého jednotlivce, že krytí se musí jeho pravé rameno s levým ramenem popředníka, a že nesmí se za něho krytí. Povel k návratu do původního směru řídí se útvar, ze kterého bylo vzpříčeno. Bylo-li vzpříčeno ze šiku (útvár čelný), provede se obrat zpět do šiku na povel:

Zpět — **čelem!**

Bylo-li vzpříčeno z dvojstupu neb čtyřstupu (útvár bočný),

provedeme opět obrát zpět do dvojstupu neb čtyřstupu na povel:

Zpět — v bok!

Obraty v pochodu. Povel k obrátům v pochodu jsou tytéž, jako při obratech na místě. Obraty v pochodu prováděné jsou pro cvičitele i pro cvičence jednou z nejtěžších úloh, neboť vyžadují značné oboustranné pozornosti.

Cvičitel musí povel správně ovládati a včasné veletí, cvičenec opět rychle a správně provéstí. V pochodu měníme šik ve dvojstup půlobratem na povel:

V dvojstup v pravo — v bok!

Konečný povel musí dopadnouti na pravou nohu s dokrokem levé, t. j. první část návěští »v dvojstup« dopadne na nohu pravou, druhá část »v pravo« na nohu levou, vlastní povel »v bok« znovu na nohu pravou. Nato dokročí noha levá, tělo se obrací na špičkách v pravo v bok a pravá noha vykročí v novém směru; druhý člen příštím krokem levé nohy přikročí ke členu prvému. Přejednutí opačný, t. j. z dvojstupu v šik v pochodu se neprovádí, jelikož mezi jednotlivými spoly by byla velká mezera a tím pravidla o šiku rušena.

Je-li však nutno převéstí cvičence do šiku, tu třeba vydati povel:

V šik srazit v levo (v pravo) — čelem!

K danému povelu zastaví prvý spol (dvojstup) a oba cvičenci současně obrátí se dle povelu v levo nebo v pravo; na to cvičenec vzadu stojící udělá krok vzad, aby od svého spolníka, který jest v prvém členu, byl na rozstup stanovený mezi prvým a druhým členem. Každý následující spol dojde ku předcházejícímu a provede totéž co spol první, až postupně všichni přejdou v šik.

Utvoření čtyřstupu ze šiku v pochodu provádí se jako na místě, na pravo neb na levo na povel:

V čtyřstup v pravo (v levo) v bok!

A také zde platí to, co řečeno o přechodu ze šiku do dvojstupu. Konečný povel musí dozníti na tu nohu, na kterou stranu se čtyřstup provádí a příštím krokem se přiskakuje. Připomínáme, že ty spoly, které vykonaly pouze půlobrat, první dva kroky po obratu zkrátí, a ti pak, kteří mají přiskočiti, první dva kroky prodlouží, načež vyřízený útvar obyčejným krokem v novém směru pokračuje.

Má-li se přeměna šiku v čtyřstup provéstí na levo, provede se na povel:

V čtyřstup v levo — v bok!

načež následuje provedení dle pravidel popsaných pro přeměnu na pravo, ale opačně. Ze čtyřstupu do šiku přejdeme opět na povel:

V šik v levo (v pravo) — čelem!

při čemž i zde platí pravidla výše uvedená, co se povelu a nohou týče. Důležité jest vyřizování, které se řídí pravidly uvedenými při pochodu jak bočním tak i čelním.

Zatáčení.

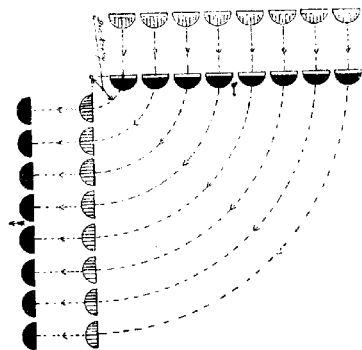
Kterýkoli útvar může změnití směr s místa nebo v pochodu zatočením.

Zatáčení v šiku s místa provede se na povel:

V pravo (v levo) zatočit — v chod!

Zatáčí-li šik v pravo, jde pravý krajník zcela zkráceným krokem na kruhu o poloměru asi dvou kroků, levý jde plným krokem. Čím blíže k ose zatáčení (v tomto případě čím blíže ku pravému křídlu), tím jsou kroky cvičenců menší. Každý pak pozorně se řídí ke křídlu zatácejícímu (k levému) a občasným pohledem v pravo dbá, aby udržel se v rovné čáře ač nevybíhal buď vpřed nebo nezůstával pozadu, takže celý šik je v jedné rovné čáře. Druhý člen při zatáčení udržuje

rozstup a kryje se za první. Po zatočení o 90° šik zastaví bez dalšího povelu. Obr. č. 26.

Obr. 26. V pravo zatočit — v chod!

Má-li šik po zatočení pokračovati v pochodu, dá se povel:

V pravo (v levo) zatočit, pochodem — v chod!

Zatočení se provede jako o 90°, avšak v zatáčení se pokračuje tak dlouho, dokud není dán povel buď »Zastavit — stát!«, nebo »přímý — směr!«, na který všichni cvičenci vykročí plným krokem přímo vpřed.

Zatočení v pochodu provádí se na povel:

V pravo (v levo) zatočit — zá - toč!

Krajník osného křídla zkrátí ihned krok a zatočení provede se jak popsáno vpředu při zatočení s místa. Jakmile cvičenci přešli v nový směr, následuje povel: buď »zastavit — stát!« nebo »přímý — směr!« a pochoduje se pak dále v novém

směru. Při zatáčení dlužno dbáti určitých pravidel, aby vzhled útvaru nebyl rušen.

Zatáčení dvojstupu děje se malým obloukem, při němž cvičenci v místě zatáčení na osné straně těsně k sobě přicházejí. Při tomto zatáčení nutno upozorniti cvičence, aby před zatáčením dodrželi plný krok až k místu zatočení a udrželi též směr, načež v ose zatáčení jde cvičenec na ose zkráceným a jeho spolník plným krokem. Povel ku zatočení dvojstupu s místa zní:

V pravo (v levo) zatočit, pochodem — v chod!

Na daný povel vykročí prvním krokem všichni plným krokem a následujícím krokem první dvojice ihned začne zatáčeti, což se provede podle výše uvedených pravidel.

Povel k zatočení v pochodu zní:

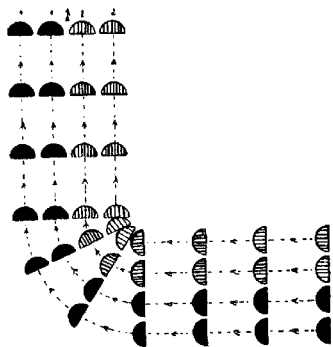
V pravo (v levo) — zatočit!

Na daný povel zatočí první dvojstup o 90 stupňů a pochoduje přímým směrem dále, všichni ostatní postupně na témž místě provádí totéž.

Zatáčení čtyřstupu.

Podobně jako při zatáčení dvojstupu, jest třeba si počínati i při zatáčení čtyřstupu. Zatáčí se malým obloukem, při němž cvičenci, kteří jsou na ose, t. j. na té straně, na kterou se zatáčení provádí, přijdou do těsného rozstupu tak, že ramena jejich, na kterou stranu se zatáčí, se dotýkají a jdou zcela malými kroky. Na opačné straně čtyřstupu jdou pak plným krokem. Při tomto zatáčení nesmí se cvičenci v zatáčce kryti a je nutno na to upozorniti, jinak ustupují cvičenci za sebe a povstane v zatáčce vybočení v opačném směru, než v kterém se zatáčí. (Obr. č. 27.) Povel k zatáčení čtyřstupu jsou tytéž jako u dvojstupu.

Obr. 27. Zatačení v čtyřstupu na pravo.

Protichod.

S místa v dvojstupu, po případě i v čtyřstupu, můžeme jít směrem opačným, než ve kterém útvar stojí, t. j. jdeme protichodem buď v pravo nebo v levo.

Povel zní:

V pravo protichodem — **v chod!**

Na tento povel vykročí všichni jako na povel »pochodem — v chod!« první dvojstup nebo čtyřstup zatočí v pravo a jde podél útvaru, a ostatní dvojstupy nebo čtyřstupy jdou za ním. Podobně i na opačnou stranu.

Totéž v pochodu děje se na povel:

V pravo — **protichod!**

nebo na opačnou stranu na povel:

V levo — **protichod!**

Vzpříčení.

Vzpříčením provádíme změnu šiku, dvojstupu a čtyřstupu opět v šik! Provádíme-li změnu šiku v šik vzpříčením, děje se tak »bočně«, a provádíme-li ji z dvojstupu nebo čtyřstupu, děje se to »čelně«.

Prvou změnu jmenujeme »bočnou« proto, že po jejím provedení stojíme oproti původnímu postavení bokem, t. j. změnili jsme směr útvaru.

Druhá změna jmenuje se »čelná« proto, že při jejím provedení se směr útvaru nezměnil.

Přechod ze šiku v šik bočně provádí se pouze s místa na povel:

Bočně v šik na pravo (na levo)

— **v příc! . . . v chod!**

K první části povelu vykonají všichni v šiku stojící »čtvrtobrat« v pravo vyjma pravého krajníka, který provede »půlobrat« v pravo a jeho spolníka, který zůstane stát a neprovádí žádný obrat.

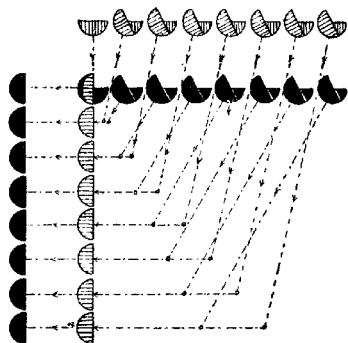
K dalšímu povelu »v chod!« vykročí všichni plným krokem (kromě pravého krajníka, který udělá krok vpřed a zůstane stát) a postupují v příčném směru na kolmý směr proti místu, které jim v šiku náleží; zde provedou opět čtvrtobrat v tutéž stranu, na kterou bylo vzpříčeno a postupují na své místo, kde bez povelu zastaví a vyřídí se. Spolník pravého krajníka vykročí rovně vpřed, zastaví a provede půlobrat v udanou stranu a kryje se za svého předního. (Obr. č. 28.)

Z místa těsného i volného »dvojstupu v šik« čelně provádí se s místa i v pochodu na povel:

Čelně v šik na levo (na pravo)

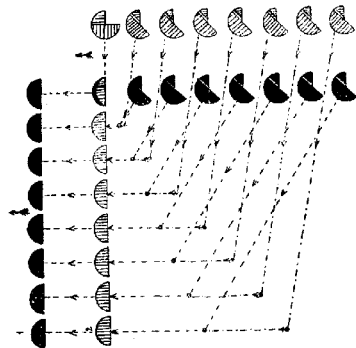
— **v příc! . . . v chod!**

S místa k první části povelu provedou všichni cvičenci čtvrtobrat v levo, vyjma krajníka, stojícího v čele, který tvoří základnu šiku. Krajník druhého členu provede půlobrat v levo. Na další povel »v chod!« pravý krajník provede krok vpřed

Obr. 28.
Bočně v šik na pravo
— v příč!

a zastaví; ostatní vykročí a postupují vzpříčeným směrem do šiku tak, jako popsáno při bočné změně. Pravý krajník druhého členu provede krok vpřed a půlobrat v pravo, při čemž dbá na zákryt a šikovou vzdálenost. (Obr. č. 29.)

Obr. 29. Čelně v šik na levo — v příč!

Tuto změnu lze provést také s místa tak, že po provedené změně možno pochodovati dále na povel:

Čelně v šik na levo — **v příč!** . . Pochodem — **v chod!**

Provedení jest úplně shodné s předcházejícím, avšak po provedené změně pochodují všichni zkráceným krokem a k dalšímu povelu:

Plný — **krok!**

vykročí plným krokem a pokračují v pochodu.

V pochodu provádí se tato změna na povel:

Čelně v šik na levo — **v příč!**

tímž způsobem s místa, pouze krajník prvního členu, nacházející se v čele dvojstupu, který po provedení změny tvoří první člen šiku, ihned na povel zkrátí krok a ostatní postupně plným krokem přecházejí do šiku, načež pochodují též zkráceným krokem, až vedoucí dá povel:

Plný — **krok!**

Nato vykročí všichni plným krokem a pochodují dále.

Přechod ze »čtyřstupu do šiku« čelným vzpříčením provádí se na tytéž povely jako při vzpříčení ze dvojstupu, s místa i v pochodu. Jen provedení je složitější a vyžaduje větší pozornosti cvičenců i cvičitele.

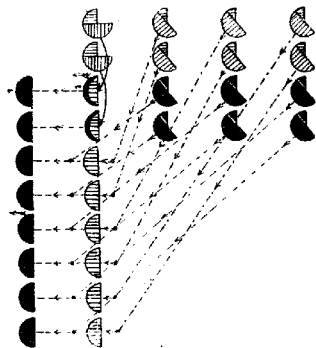
S místa provádí se na povel:

Čelně v šik na levo — **v příč!** . . . **v chod!**

Na první část povelu dvojice prvního členu čtyřstupu v čele stojícího zůstane státi. Všichni ostatní provedou čtvrtobrat v levo a dvojice druhého členu provede půlobrat v levo a tvoří tak druhý člen nového šiku. K dalšímu povelu:

V chod!

dvojice prvního členu, která zůstala stát, provede krok vpřed dvojice druhého členu, která provedla půlobrat v levo, přejde dvěma kroky vpřed a půlobratem v pravo stavi se do zá-krytu za prvou dvojici. Ostatní vykročí ve vzpříčeném směru a postupují tak dlouho, až první dvojice (levá ve čtyřstupu) každého čtyřstupu sezná, že je v kolmém směru proti místu, které jí v šiku náleží, nato provede čtvrtobrat v tutéž stranu a postupuje na své místo a zde bez povelů zastaví. Druhá dvo-jice (pravá ve čtyřstupu) v každém čtyřstupu provádí týž obrat jako první v kolmém směru proti svému místu, avšak o dva kroky později, když místo bylo uvolněno. V šiku stavi se do druhého členu. (Obr. č. 30.)

Obr. 30.
Přechod ze čtyř-
stupu v šik čelně
na levo.

Tato změna provádí se také s místa tak, že utvořený šik pokračuje v pochodu na povel:

Čelně v šik na levo — **v přič!** . . .
Pochodem — **v chod!**

Na prvou část povelů provádí se vzpříčení tak, jako při předchozí změně.

Na vlastní povel »pochodem — v chod!« vykročí prvá dvojice v prvním čtyřstupu přímým, ostatní příčným směrem

a všichni, tak jak docházejí, přecházejí v šik způsobem, po-
psaným při vzpříčení v předcházející změně.

K dalšímu povelu:

Plný — **krok!**

vykročí všichni plným krokem a pochodují v původním směru.

V pochodu provádí se tato změna na povel:

Čelně v šik na levo **v přič!**

Provedení jest totéž jako u změny s místa. Po provedené změně velí cvičitel buď »plný — krok!« nebo »zastavit — stát!«

Cvičení sboru.

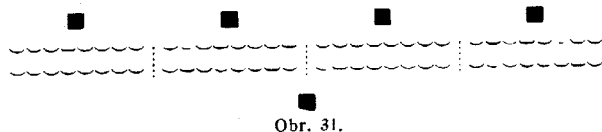
Sbor sestává ze dvou až šesti čet, z nichž každá má 16 až 40 cvičenců. Nejčastěji odpočítáno bývá do čtyř 4, 5 až 6 čtyř-
stupů, to jest 16, 20 až 24 cvičenci.

Počet čet seřazených do sboru a počet sborů řídí se jednak počtem přítomných, jednak k jakému účelu seřazení se děje.

Seřazení pro veřejná vystoupení, kdy zpravidla pouze čtyř-
stupu se používá, aniž by se nějaké změny útvaru prováděly, připouští silnější čety a nevyžaduje přesně stejného počtu čtyř-
stupů. Pro společná pořadová cvičení obvodu neb okresu, dále pro výlety a vycházky, při nichž též prováděna jsou pořadová, je zapotřebí čet o stejném počtu čtyřstupů a nejvý-
še 24 až 32 cvičenců v četě.

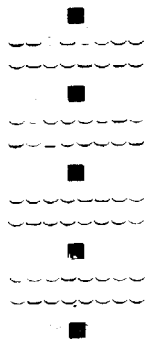
Útvary sboru jsou:

1. Šik jest základní útvar, do kterého se nastupuje. V šiku postaveny jsou čtyři vedle sebe:

Obr. 31.

2. **Proud** utvoří se postavením čet za sebou:

Obr. 32.

3. **Čtyřstup** znám jest ze cvičení čety a není třeba zvláště jej vysvětlovati. Tohoto útvaru používá se při cvičení sboru nejčastěji.

4. **Dvojskup** rovněž jest znám ze cvičení čety. Používán jest zřídka pro přílišnou rozvleklost; pouze na úzkých cestách, kde není místa na čtyřstup nebo při podobných příležitostech.

Rozřadění sboru.

Vůdce sboru ustanoví dle počtu přítomných zkušené cvičitele za četaře a přidělí každému určitý počet cvičenců dle záznamu. (Pravidelně používá se při cvičení sboru o čtyřech četách; dle potřeby mohou být pouze tři čety, a při větším množství cvičících i šest čet. Nejmenší počet zařazených do čety jest 16 cvičenců.) Současně s přidělením cvičenců označí vůdce sboru i četu, a to postupně první, druhou, třetí, čtvrtou četu, případně i pátou a šestou.

Každý četař nechá svou četu ihned nastoupiti, ustanoví cvičitele do čety přiřazené za krajníky na pravém i levém křídle.

ustanoví též střed, provede sestup v šik (ve své četě), odpocítá čtyřstupy a provede několik obrátů neb změn, aby cvičenci rozpoznali jeho hlas a nemátli se při společném povelu četařů.

Nastupování sboru.

Sbor nastupuje pravidelně do šiku. K povelu vůdce sboru:

Nastoupit — v šik!

přivedou četaři uspořádané čety do šiku, a to tak, aby levý krajník druhé čety a pravý krajník třetí čety stál na šest kroků za vůdcem sboru.

Jsou-li cvičenci rozptýleni (byl-li dán rozchod), tedy nastupuje se na týž povel, a to tím způsobem, že četaři nastupují na tři kroky před sbor v přiměřené vzdálenosti od sebe, která odpovídá délce čety a zvednuvše pravou ruku, zvoláním »prvá četa«, »druhá četa« atd. cvičence upozorní, a tito staví se za své četaře tak, aby střed čety (cvičenec, který byl jako střed označen) stál tři kroky za svým četařem.

Ohled, jak četa za četařem se seřadí, přejde tento za svou četu, a postaví se tři kroky za četou na střed čety. Četaři krajních čet při tom křídlo obcházejí a četaři čet středních šik prostupují. Toto prostupování četaře děje se tím způsobem, že dva cvičenci v prvním členu a dva v druhém členu, ku kterým četař směřuje, zaskočí za své vedle stojící (pravý v pravo a levý v levo) a po projití ihned šik vstoupením na své místo uzavrou.

Nastoupení v proud děje se na povel:

Nastoupit — v proud!

Jsou-li cvičenci ve spořádaných četách, tu přivedou četaři čety a postaví je za sebou na vzdálenosti šesti kroků, tak aby střed první čety byl šest kroků za vůdcem sboru.

Jsou-li cvičenci rozptýleni, tu na týž povel nastoupí na tři kroky za vůdce sboru četař první čety a za ním na tři kroky

střed první čety. Tři kroky za středem první čety nastoupí četař druhé čety, a za ním opět na tři kroky střed druhé čety a tak řadí se třetí a čtvrtá četa.

Podobným způsobem nastupuje se v pochodu, jenže řadění děje se vždy za vůdce sboru a řídí se ihned dle něho krok.

Vyřizování sboru.

Sbor v šiku i v proudu vyřizuje se na povel:

Na pravo zřídít — **šik!**

V šiku vyřizuje se hledem, na pravo celý šik dle pravého krajníka první čety, který hledí přímo. Po vyřízení velí vůdce:

Přímo — **hled!**

V proudu vyřizuje se každá četa hledem na pravo dle pravého krajníka své čety, který hledí přímo, a četaři zaujmou k danému povelu poklusem místo na křídle čety, dle kterého vyřízení se děje a řídí vyřízení, načež po povelu vůdce sboru:

Přímo — **hled!**

jdou na své místo za četu.

V proudu náleží k vyřízení též zaujmutí správného zákrytu, na což upozorní vůdce povellem:

Zákryt!

a jednotlivé spoly kryjí se na spoly čety první.

Změny útvaru sboru.

Změny útvaru sboru jsou:

1. Změna šiku v proud

a) čelně $\left\{ \begin{array}{l} \text{na místě} \\ \text{s místa} \\ \text{v pochodu} \end{array} \right.$

b) bočně $\left\{ \begin{array}{l} \text{zatáčením na místě} \\ \text{zatáčením v pochodu} \\ \text{vzpříčením na místě} \end{array} \right.$

2. Změna čtyřstupu v proud

a) čelně $\left\{ \begin{array}{l} \text{zatočením na místě} \\ \text{zatočením v pochodu} \\ \text{vzpříčením na místě} \\ \text{vzpříčením v pochodu} \end{array} \right.$

b) bočně $\left\{ \begin{array}{l} \text{s místa} \\ \text{v pochodu} \end{array} \right.$

3. Změna proudu v šik $\left\{ \begin{array}{l} \text{a) čelně} \left\{ \begin{array}{l} \text{na místě} \\ \text{v pochodu} \end{array} \right. \\ \text{b) bočně} \left\{ \begin{array}{l} \text{zatáčením} \\ \text{vzpříčením} \end{array} \right. \end{array} \right.$

4. Změna proudu v čtyřstup $\left\{ \begin{array}{l} \text{a) čelně} \left\{ \begin{array}{l} \text{s místa} \\ \text{v pochodu} \end{array} \right. \\ \text{b) bočně} \left\{ \begin{array}{l} \text{s místa} \\ \text{v pochodu} \end{array} \right. \end{array} \right.$

Změna šiku v proud čelně, na místě.

Provádí se pravidelně za druhou četu při sboru o čtyřech četách (též o třech četách). Při více četách za četu střední, a vyžaduje-li toho místo, může se provést za kteroukoliv četu, ve kterém případě jmenuje vůdce sboru četu, za kterou má se proud seřadit.

Není-li v návěští naznačeno, za kterou četu má se proud řadit, provede se vždy za druhou četu.

K návěští vůdce sboru:

Čelně — **v proud!**

velí četař prvé čety:

Čtyřstup v levo — **v bok!**

četař třetí a čtvrté čety:

Čtyřstup v pravo — **v bok!**

Druhá četa klidně stojí.

Četaři velí současně, ihned po návěští vůdce.

Po provedeném čtyřstupu velí vůdce:

V chod!

načež čety, které provedly čtyřstup, vykročí a první četa zatočí na levo o 90°, třetí zatočí na pravo o 90° a čtvrtá postupuje za třetí četou. Prvá četa provede šest kroků a zatočí na pravo o 90° za druhou četu, a k povelu četaře:

Zastavit — **stát!**

zastaví a na další povel četaře:

V šik v pravo — **čelem!**

přejde v šik za druhou četu.

Třetí četa provede dvanáct kroků a zatočí na levo o 90° za prvou četu (která stojí v novém útvaru na druhém místě) a na povel svého četaře zastaví a přejde v šik na povel:

V šik v levo — **čelem!**

Čtvrtá četa, která postupuje za třetí četou, provede po zatočení na pravo osmnáct kroků, zatočí na levo o 90° a na povel svého četaře zastaví a přejde v šik jako třetí četa, za kterou se též kryje.

Četař budiž od čety přiměřeně vzdálen, aby pohyby své čety mohl sledovati. Povel k zastavení čtyřstupu dlužno vydati tak, aby zastavení stalo se na vzdálenost jednoho kroku od místa, kde má státí krajník čety, aby po obratu byla četa

ve správném zákrytu. Po zastavení opraví každý četař vyřízení i zákryt ve své četě pokynem ruky bez mluvení, načež opět zaujme své místo tři kroky za středem své čety.

Změna šiku v proud čelně, s místa.

Provádí se týmž způsobem jako změna předešlá, k návěští vůdce sboru:

Čelně kupředu — **v proud!**

Četař prvé čety velí:

Čtyřstup v levo — **v bok!**

Četař třetí a čtvrté čety:

Čtyřstup v pravo — **v bok!**

nato následuje ihned povel vůdce sboru:

Pochodem — **v chod!**

na který všechny čety současně vykročí.

Druhá četa (která je na prvním místě) pokračuje v pochodu celou svou šířkou. Prvá četa postupuje v čtyřstupu na místo druhé čety, provede na povel svého četaře:

V šik v pravo — **čelem!**

v pochodu, a postupuje rovněž celou šířkou za četou druhou.

Třetí četa jde čtyřstupem rovněž na místo, kde původně stála druhá četa a na povel svého četaře:

V šik v levo — **čelem!**

přejde v šik v pochodu a postupuje celou šířkou za prvou četou.

Čtvrtá četa jde za třetí četou ve čtyřstupu, a když před ní třetí četa provedla šik, postupuje dále ve čtyřstupu až na místo druhé čety, kde velí četař:

V šik v levo — čelem!

a četa pochodem v šiku pokračuje za třetí četou.

Jest nutno upozorniti četaře, aby povel v šik dán byl v pravý čas, aby četa byla po změně v zákrytu.

Změna šiku v proud čelně, v pochodu.

Je-li celý šik v pochodu a vůdce chce jej převésti v proud, tu dá návěští:

Čelně v proud!

a nato četař prvé čety dá povel:

Čtyřstup v levo — v bok!

četař třetí a čtvrté čety velí:

Čtyřstup v pravo — v bok!

a všechny čety pokračují v pochodu. Druhá četa na prvním místě v tomtéž směru, jak původně šla a ostatní čety ve čtyřstupu. Na místě druhé čety přejdou čety postupně na povel svých četařů v šik a pokračují v pochodu za druhou četou. Povely jsou stejné, jako u změny předešlé.

Povely četařů necht' vyzní s dokrokem příslušné nohy.

Změna šiku v proud bočně, zatočením na místě.

Tato změna provádí se při nerušeném šiku (tak jak byl šik seřazen) vždy na pravo. Proveďte se všemi četami současně na povel vůdce:

Bočně v proud, čety v pravo zatočit —
v chod!

Každá četa vykročí, zatáčí pro sebe kolem pravého krajníka na poloměru asi dvou kroků o 90°, aby čety stály za sebou, načež vůdce velí:

Stát!

a všechny čety současně se zastaví.

Při zatáčení na pravo postupuje krajník na levém křídle plným krokem a ostatní čím blíže k osnému (pravému) krajníku, postupují menšími kroky, současně se vyřizující. Četaři řídí zatáčení pokynem ruky na straně pravého krajníka. Po zastavení jdou opět na svá místa.

Změna šiku v proud bočně, zatočením v pochodu.

Provedení je totéž jako u změny předcházející.

Čelý šik je v pochodu, a vůdce dá povel:

Bočně v proud,
čety v pravo zatočit — **zá-toč!**

Všechny čety současně, každá pro sebe zatočí o 90 stupňů, a nato velí vůdce:

Přímý — **směr!**

a následujícím krokem vykročí všichni plným krokem a postupují dále v proud.

Změna šiku v proud bočně, vzpříčením.

Tato změna provádí se pouze na místě. Při nerušeném šiku vždy na pravo a všemi četami současně pouze na povel vůdce.

Povel k této změně zní:

Bočně v proud, na pravo — **v příc!**

Všichni provedou »na pravo v přič«, vyjímaje v prvému členu se nalézající pravé krajníky čet, kteří obracejí se »v pravo v bok«. Nato velí vůdce:

V chod!

Na tento povel všichni vykročí a provedou v příčném směru tolik kroků, kolik jich jest třeba, aby přešli v šik v každé četě pro sebe. Osa šiku každé čety jest kolmá na původní osu šiku a vyznačena je po prvému povelu pravým krajníkem prvního členu v každé četě, vedle kterého se ostatní v prvému členu se nalézající řadí, takže čím kdo je dále od pravého krajníka, tím více je mu provést kroků příčně, aby se k pravo stojícímu přiřadil. V druhém členu zařadují se za své popředníky v prvému členu.

Každý, jakmile došel místa vytčeného obratem pravého krajníka, zastaví sám a vyřizuje se k pravému křídlu.

Změna čtyřstupu v proud čelně, zatočením na místě.

Změna tato provádí se na pravo, když je čtyřstup v původním uspořádání, t. j. prvá četa napřed. (Je-li čtyřstup obrácený, provede se tato změna na levo.) Vůdce dá povel:

Čelně v proud,
čety v pravo zatočit — **v chod!**

načež všechny čety současně, každá pro sebe zatáčí prvému čtyřstupem na pravo pod 90 stupňů a postupují v čtyřstupu, až všechny čtyřstupy přejdou v nový směr, nato velí vůdce:

Zastavit — **stát!** V šik v levo — **čelem!**

a všichni současně zastaví a přejdou v šik.

Prvé čtyřstupy při zatáčení necht se správně vyřizují, aby po obratu byly čety v zákrytu.

Změna čtyřstupu v proud čelně, zatočením v pochodu.

Tato změna provádí se tak, jako předešlá, pouze s tím rozdílem, že celý čtyřstup je v pochodu a čety v proudu v něm pokračují. Povel zní:

Čelně v proud —
čety v pravo zatočit — **zátoč!**

Po zatočení každé čety čtyřstupem pro sebe velí vůdce:

V šik v levo — **čelem!**

V každé četě přejdou v šik a pokračují v pochodu v proudu.

Změna čtyřstupu v proud čelně, vzpříčením na místě.

Tato změna provádí se pravidelně vzpříčením na levo na povel vůdce sboru:

Čelně v proud, na levo — **v přič!**

Všichni provedou čtvrtobrat »na levo v přič«, pouze první dvojice prvního členu v každé četě zůstane stát; nato velí vůdce:

V chod!

a všichni, kteří provedli »na levo v přič«, vykročí a řadí se do šiku v prvému členu vedle stojící dvojice na levo a v druhém členu za své popředníky. Každý zastaví, jakmile přijde do čáry stojící dvojici v každé četě vytyčenou a vyřídí se ihned na pravo.

Změna čtyřstupu v proud čelně, vzpříčením v pochodu.

Tato změna je podobná jako předcházející, pouze s tím rozdílem, že čtyřstup je v pochodu. Povel je týž, jako u předcházející:

Čelně v proud, na levo — **v přič!**

Provedení jest úplně stejné jako při změně předešlé. Dvojice každého prvního čtyřstupu, v prvním členu, která postupuje v pochodu přímo kupředu, zkrátí krok a všichni ostatní postupně jak přicházejí do nového útvaru, postupují zkráceným krokem. Když celá změna provedena, velí vůdce:

Plný — krok!

a všichni plným krokem vykročí.

Změna čtyřstupu v proud bočně s místa.

Tato změna provádí se obvykle na levo na návěští vůdce sboru a na povel četařů.

Vůdce dá návěští:

Bočně na levo — v proud!

Nato velí četař první čtyty (nebo četař čtyty v čele čtyřstupu stojící):

V šik v levo — čelem!

na který povel přejde četa v šik v levo, a vůdce velí:

Pochodem — v chod!

načež všechny čtyty vykročí. Prvá četa postupuje celou šíří v šiku a ostatní čtyty v čtyřstupu, jak původně stály. Jakmile v pochodu dojde druhá četa na místo, kde původně stála první četa, velí četař druhé čtyty:

V šik v levo — čelem!

a druhá četa postupuje celou šířkou za první četou.

Podobně zachová se četař třetí i čtvrté čtyty, když přijdou na místo, kde původně stála první četa, až celý čtyřstup přemění se v proud.

Změna čtyřstupu v proud bočně, v pochodu.

Změna tato provádí se stejně jako předešlá; čtyřstup však je v pochodu a tím povel: »Pochod« odpadá. Vůdce dá návěští:

Bočně na levo — v proud!

nato velí četař první čtyty:

V šik v levo — čelem!

a ostatní četaři postupně dávají též povel, když dojdou na místo první čtyty.

Změna proudu v šik čelně, na místě.

Tato změna provádí se vždy tak, aby první četa byla na pravém křídle utvořeného šiku.

Vůdce sboru dá návěští:

Čelně — v šik!

Povely četařů řídí se podle toho, jak proud je postaven, zda totiž v popředí proudu nalézá se první či druhá četa.

V prvním případě (prvá četa v popředí) velí četaři druhé, třetí a čtvrté čtyty současně:

Čtyřstup v levo — v bok!

V druhém případě (druhá četa v popředí) velí četař první čtyty:

Čtyřstup v pravo — v bok!

a četaři třetí a čtvrté čtyty:

Čtyřstup v levo — v bok!

(Povel všech četařů děje se současně bezprostředně po návěští vůdce sboru.)

Po provedené změně v čtyřstupu velí vůdce sboru:

V chod!

a čety, které provedly čtyřstup, vykročí a postupují vpřed. V prvním případě (prvá četa v popředí) druhá četa o jednu šířku čety, třetí četa o dvě šířky a čtvrtá četa o tři šířky čety, na levo od první čety, která stojí v klidu. Jakmile takto každá četa postoupila, velí četař své četě:

V šik v pravo — **čelem!**

a postupuje četa celou šířkou a na povel četaře:

Zastavit — **stát!**

přihadí se k levému křídlu první čety tak, aby posledním krokem byla četa jeho vyřízena v šiku s četou prvou.

V druhém případě (druhá četa v popředí) postoupí první četa o šířku čety ve směru pravého křídla druhé čety, třetí četa o šířku čety a čtvrtá o dvě šířky čety ve směru levého křídla druhé čety. Přiházení a zastavení čet děje se jako v prvním případě.

Při této změně nechť četaři dbají, aby povel: »V šik v levo (v pravo) čelem!« dán byl ve vhodné době a rovněž povel »Stát!« dán byl o jedno tempo (jeden krok) dříve, než dojde četa na místo určené, aby posledním krokem byla vyřízena. Za tím účelem nechť četaři předběhnou četou poklusem o několik kroků, aby měli přehled a přesně určili si čáru, kde má četa zastavit.

Změna proudu v šik čelně, v pochodu.

Je-li proud v pochodu, provede se změna v šik k návěští vůdce sboru:

Čelně v šik!

Je-li první četa vpředu, pak velí četaři druhé, třetí a čtvrté čety současně:

Na levo — **v přič!**

a všechny tři čety postupují příčným směrem plným **krokem**, kdežto četa první, která zůstává v čelném postavení, postupuje zkráceným krokem. Každý četař nechá postoupiti svou četou tak daleko v příčném směru, až sezná, že vedle první čety přiházení může svou četou. Tedy četař druhé čety postoupí s četou příčně o jednu šířku čety, četař třetí čety o dvě šířky čety a četař čtvrté čety o tři šířky čety.

Nato velí každý četař pro svou četou:

Zpět — **čelem!**

příslušná četa přechází do čelného pochodu (celou šířkou čety), a jakmile přijde do rovné čáry, která vytčena prvou četou, dá četař povel:

Zkrátit — **krok!**

aby čety vedle sebe postupovaly stejným krokem.

Jestliže je druhá četa vpředu, pak velí četař první čety (která jest v proudu na druhém místě):

Na pravo — **v přič!**

a četaři třetí a čtvrté čety:

Na levo — **v přič!**

Druhá četa postupuje zkráceným krokem v čelném pochodu. Prvá četa vzpříčeným šikem o šířku čety na pravo, třetí četa vzpříčeným šikem o šířku čety na levo a čtvrtá četa vzpříčeným šikem o dvě šířky čety rovněž na levo.

Jakmile sezná četař, že má místo na přiházení své čety do šiku k četě druhé, velí:

Zpět — **čelem!**

a po dostižení čety druhé dá opět povel:

Zkrátit — **krok!**

Po přechodu všech čet v šik postupují všichni zkráceným krokem, dokud vůdce sboru nedá dalšího povelu.

Při této změně je třeba dbáti, aby čtyry při vzpříčeném pochodu udržovaly šik vyřízený a stále rovnoběžný se směrem čelné čáry čtyry, která byla v popředí a tvoří základnu nového šiku.

Změna proudu v šik bočně, zatáčením.

Tato změna dá se provésti jedině, když čtyry vzdáleny jsou od sebe na celou svou šířku. Nemají-li čtyry dostatečného rozstupu, a chce-li vůdce sboru zatočením čet přeměnit proud v šik, je třeba, aby uvolněním rozstupu mezi četami získáno bylo místo. Za tím účelem četaři, vyjma čtyry v popředí stojící, odpočítají každý dle své čtyry počet kroků, jaký je zapotřebí pro šířku čtyry, kterou vede, a na společný povel vůdce sboru »Čelně v rozstup!« pošine se četa na patřičnou vzdálenost, kde na povel svého četaře zastaví.

Tato změna provede se na povel vůdce sboru:

Bočně v šik, čtyry v levo zatočit — v chod!

Každá četa zatáčí sama pro sebe kol levého svého krajníka, který postupuje na čtvrtkruhu o poloměru as dvou kroků. Četaři postaví se k osnému křídlu — v tomto případě k levému — své čtyry, odkud řídí každý zatáčení své čtyry.

Zastavení zatočení stane opět k povelu vůdce sboru, který ve vhodně době, kdy čtyry přecházejí do jediné čáry šikové, velí:

Zastavit — stát!

Táž změna stejně provádí se v proudu v pochodu, a povel vůdce zní.

Bočně v šik, čtyry v levo zatočit — zá-toč!

Provádění je totéž, jako s místa, a když čtyry přecházejí do jediného šiku, velí vůdce sboru:

Přímý — směr!

a celý šik postupuje v čelném pochodu kupředu.

Změna proudu v šik bočně, vzpříčením.

K této změně opět je zapotřebí, aby čtyry vzdáleny byly od sebe na celou svou šířku. Proveďte se na povel vůdce sboru:

Bočně v šik, na levo — v příč!

Na tento povel všichni provedou na levo v příč až na levé krajníky prvního člna, kteří provedou v levo v bok. Nato velí vůdce sboru:

V chod!

a všichni vzpříčením přejdou do jednotného šiku, jehož základnou jsou leví krajníci v každé četě, kteří provedli obrat »v levo v bok«. Každý zastaví, jak přijde na své místo v šiku a ihned se vyřídí.

Změna proudu ve čtyřstup, čelně, s místa.

Změna tato provádí se všemi četami současně, mají-li rozstup na svou vlastní šířku, a to k povelu vůdce sboru. Mají-li čtyry rozstup těsnější, provede se prvá část změny na povel vůdce sboru všemi četami současně a druhá část postupně četa za četou.

Při rozstupu na šířku čtyry velí vůdce sboru:

Čelně spojit v čtyřstup, v pravo — v bok!

a všechny čtyry provedou současně čtyřstup v pravo v bok, a na další povel vůdce sboru:

Pochodem — v chod!

vykročí všichni současně a každá četa pro sebe zatočí v levo pod pravým úhlem a jedna četa za druhou zařadí se do čtyřstupu.

Při těsnějším rozstupu jest první část změny, t. j. převedení všech čet ve čtyřstup v pravo v bok, provedena na stejný povel a po provedeném obrátu dá vůdce sboru povel:

Prvá četa — v chod!

Prvá četa vykročí a zatočí pod pravým úhlem.

Ve vhodném okamžiku dá četař druhé čety povel:

Druhá četa — v chod!

tak aby krok shodnul se s krokem první čety a aby připojití se mohl ihned se svou četou za první četou a nepovstala žádná mezera.

Podobné připojení provede i četař třetí a čtvrté čety.

Změna proudu ve čtyřstupu, čelně, v pochodu.

V pochodu provede se táž změna současně všemi četami na povel vůdce sboru:

Čelně spojit v čtyřstupu, v pravo — v bok!

Všechny čety současně provedou čtyřstup v pravo v bok v pochodu, ihned každá četa pro sebe zatočí na levo pod pravým úhlem až spojí se ve čtyřstup.

Při těsném rozstupu, nemají-li čety dosti místa, jde druhá, třetí a čtvrtá četa zkráceným krokem tak dlouho, až před ní rozstup se uvolní.

Změna proudu ve čtyřstupu, bočně, s místa.

Má-li se proud změnit ve čtyřstupu, děje se tak obyčejně na pravo, je-li totiž první četa v popředí. Je-li proud obrácen, takže je v popředí četa poslední, pak provádí se tato změna na levo.

Vůdce sboru dá návštějí:

Bočně v čtyřstupu na pravo!

a nato velí čtenář první čety (četa, která stojí v čele proudu):

V čtyřstupu v pravo — v bok!

Po provedení obrátu čety v čele stojící, dá vůdce sboru povel:

Pochodem — v chod!

který platí pro všechny čety, takže současně vykročí, a to četa v popředí stojící čtyřstupem v přímém směru a ostatní čety v proudu postupují na místo, kde stála první četa. Jakmile přijde četa druhá na místo první čety, velí četař druhé čety:

Druhá četa v čtyřstupu v pravo — v bok!

a postupuje ve čtyřstupu v přímém směru za první četou.

Totéž provede četa třetí i čtvrtá, až všechny jsou ve čtyřstupu spojeném, neděleném.

Povel k změně šiku v četě ve čtyřstupu nechtí dá četař tak, aby obrát vykonán byl v místech první čety.

Změna proudu ve čtyřstupu, bočně, v pochodu.

Změna tato provádí se zcela tak, jako předcházející. Vůdce sboru dá návštějí:

Bočně v čtyřstupu na pravo!

Četař první čety velí:

V čtyřstupu v pravo — v bok!

Četa přejde ve čtyřstupu a postupuje v pochodu dále a ostatní čety postupují na místo čety první, a četaři ve vhodné chvíli dají též povel, jako četař první čety.

Pokyny k nacvičování.

Nacvičování pořadových cvičení sboru působí dosti obtíží zejména z té příčiny, že není dostatek zkušených cvičitelů, kteří by jednak čety vedli jako četaři, jednak byli krajníky v četách. Aby se tomu odpomohlo, doporučuje se, aby před cvičením sboru (pořadová cvičení obvodu, případně okresu) cvičitelé, určení k shora zmíněným funkcím, sešli se ku vzájemné poradě, kde náčelník neb cvičitel, kterému nacvičování pořadových ve sboru svěřeno, vyloží veškeré cviky, které prováděti se budou. Výklad tento doprovázen buď schematickým znázorněním obrázky, jak změny se provádějí; ještě lépe poslouží k snazšímu pochopení použití dřevěných neb olověných panáčků, které dle libosti možno seřazovati a tak názorně obeznámiti cvičitele s prováděním těchto cviků.

Nežli cvičitelé dokonale jsou obeznámeni s veškerými cviky, které se sborem se provádějí, možno usnadniti si práci tím, že určí se vzájemnou dohodou, neb rozhodnutím vedoucího, které změny útvarů sboru budou se prováděti, určí se pořad těchto změn a každá tato změna má určité číslo.

Vůdce sboru pod tímto číslem poznamená si provedení změny a četařům dá stejně číslované lístky, na kterých naznačen krátce povel vůdce sboru, nutné upozornění pro četaře, které týká se čety, kterou vede, a význačněji uveden jest povel četaře. Vůdce sboru upozorní četaře, která změna (pod kterým číslem) provedena bude, potřebné vysvětlí, četař nahlédne do svého lístku a dle potřeby upozorní svou četu, čeho třeba vykonati při provádění, a sám zapamatuje si povel, jaký k provedení změny jemu jako četaři náleží. Nato provede se tato změna útvaru dvakrát, třikrát i vícekrát, až si vše cvičenci i četaři zapamatují. Při tom nechť vůdce sboru upozorní na chyby neb nedostatky, aby při dalším provádění vše šlo hladce.

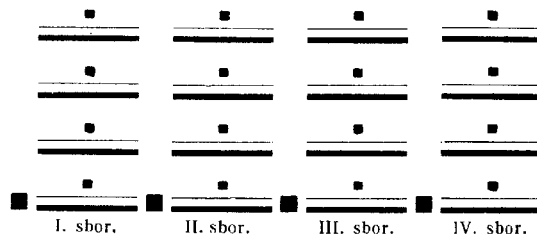
Podobným způsobem nacvičují se postupně všechny složitější změny útvarů sboru, až všichni dokonale tyto cviky znají.

Cvičení praporu.

Prapor sestává ze dvou až čtyř sborů. Označeny jsou jako první sbor na pravém křídle a postupně druhý, třetí a čtvrtý ke křídlu levému.

Útvary praporu jsou :

1. S r a z (obr. 33.); sbory stojí v proudu (čety v šiku za sebou na vzdálenost 6 kroků) vedle sebe ve vzdálenosti tří kroků. Všechny čety jsou v zákrytu a na stejné výši. Vůdce sboru jsou na pravém křídle první čety svého sboru na šíři kroku od pravého krajníka.

Obr. 33. Sraz.

2. R o z s t u p (obr. 34.); sbory opět v proudu jako při srazu, mezi sebou mají však vzdálenost tak velkou, aby všechny čety jednoho sboru mohly postavit se do šiku a k levému křídlu sousedního sboru zbyla ještě mezera tří kroků. Má-li na př. sbor 4 čety o 16 cvičencích, tedy byla by mezera mezi levým křídlem první čety I. sboru a pravým křídlem první čety II. sboru 24 kroky a k tomu 3 kroky, tedy úhrnem 27 kroků. Mezi ostatními sbory, mají-li stejné množství čet o stejném množství mužů, je rozstup stejný. Nestejný počet čet připouští se ve sboru posledním.

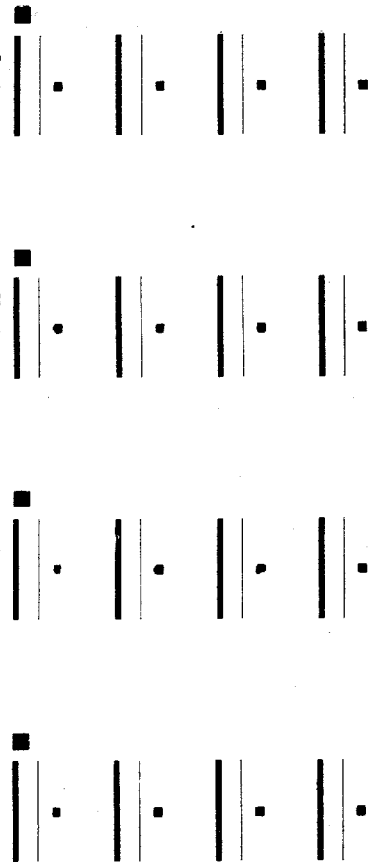
I. sbor.

II. sbor.

III. sbor.

IV. sbor.

Obr. 34. Rozstup.

Obr. 36.
Proud.

3. Šik (obr. 35.); všechny sbory jsou v jedné čáře v šiku. Rozstup mezi sbory tři kroky. Vůdcové sborů jsou opět na pravém křídle prvé čety na šíři boku od pravého krajníka.

4. Proud (obr. 36.); všechny sbory v proudu za sebou (čety v šiku od sebe vzdáleny šest kroků). Mezi sbory rozstup devět kroků, t. j. mezi poslední četou v popředí stojícího sboru a mezi prvou četou následujícího sboru je vzdálenost devíti kroků. Vůdcové sboru jsou před středem svého sboru.

5. Proud šikový (obr. 37.); sbory jsou v šiku (čety v jedné čáře vedle sebe těsně bez rozstupu) a jsou za sebou na vzdálenost devíti kroků. Vůdcové sborů jsou před středem svého sboru.

6. Čtyřstup; je týž jako při četě nebo sboru, pouze s tím rozdílem, že sbory jsou odděleny a mají mezi sebou vzdálenost nejméně šesti kroků. Vůdcové sborů jsou před svým sborem.

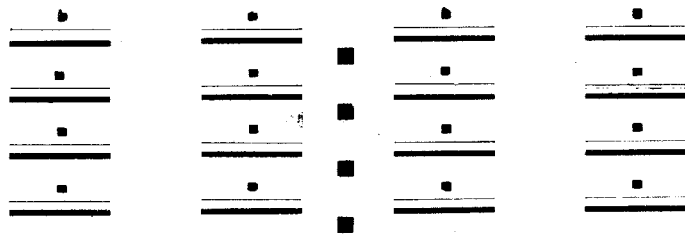
Změny útvarů praporu.

Změna srazu v rozstup { na místě
v pochodu

Změna srazu v proud { čelně { s místa
v pochodu
bočně { s místa
v pochodu

Změna srazu ve čtyřstup { čelně { s místa
v pochodu
bočně { s místa
v pochodu

Změna rozstupu ve sraz { na místě
v pochodu

Obr. 37. Proud šikový.

Změna rozstupu v šik { na místě
                                  { v pochodu

Změna rozstupu v proud { čelně
                                  { bočně

Změna rozstupu ve čtyřstup

Změna šiku v rozstup

Změna šiku v proud šikový { čelně { na místě
  { v pochodu
  { bočně { na místě
  { v pochodu

Změna šiku v proud { čelně { na místě
                                  { bočně { v pochodu

Změna šiku v čtyřstup

Změna proudu ve sraz. { na místě
                                  { v pochodu

Změna proudu v rozstup

Změna proudu v šik, bočně { na místě
                                  { v pochodu

Změna proudu v proud šikový, čelně { na místě
  { v pochodu

Změna proudu ve čtyřstup

Změna proudu šikového v šik { čelně { na místě
  { v pochodu
  { bočně { na místě
  { v pochodu

Změna proudu šikového v proud, čelně { na místě
  { v pochodu

Změna proudu šikového ve čtyřstup

Změna čtyřstupu ve sraz, bočně { na místě
  { v pochodu

Změna čtyřstupu v rozstup

Změna čtyřstupu v šik { čelně
                                  { bočně

Změna čtyřstupu v proud { čelně { na místě
  { v pochodu
  { bočně { na místě
  { v pochodu

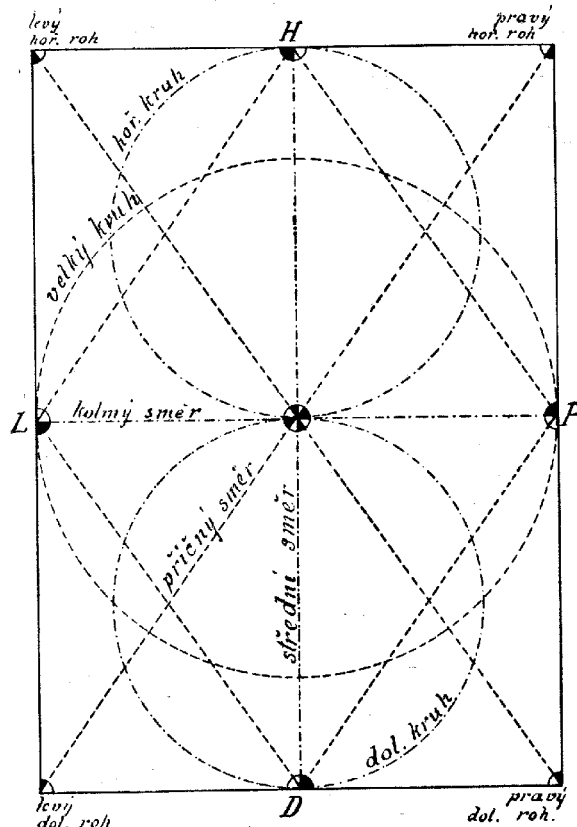
Změna čtyřstupu v proud šikový { čelně { na místě
  { v pochodu
  { bočně { na místě
  { v pochodu

Pořadová cvičení směrová (reje).

Pořadová cvičení směrová jsou takové cviky, při nichž cvičenci v pochodu neb v poklusu pohybují se po cvičišti a tvoří různé obrazce podle řízení a povelů vedoucího cvičitele.

Rozdělení a vyznačení cvičiště k provádění těchto cviků je na obrázci č. 38.

Cvičí-li se ve volné prostora (zahradě a pod.), kde cvičiště není nijak ohrazeno, vyznačují se hlavní body cvičiště, které

Obr. 38.

jmenujeme mety, tyčemi do země zabodnutými. V uzavřených místnostech, které obyčejně mívají tvar obdélníku, není zapotřebí zvláštního označování; v nejnútnejším případě označí se dva hlavní směry, t. j. střední směr a kolmý směr značkami na stěnách cvičební místnosti. Značky tyto nejlépe jest pověsiti neb přibítí na zeď ve výšce as 2 až 2½ metru, aby byly viditelné přes hlavy cvičenců.

Na obr. 38. jest (H) hoření meta; je to místo uprostřed jedné užší strany cvičiště, odkud obvykle řídí cvičitel prostná cvičení. Na opačné straně nalézá se dolení meta (D) a přímá čára, kterou myslíme si dvě tyto mety spojené, jmenuje se střední směr. Stojíme-li čelem proti hořejší metě, tu po pravé straně v polovině delší strany je pravá meta a po levé straně proti ní levá meta. Přímka spojující tyto mety jmenuje se kolmý směr. V místě, kde protíná se přímý směr se směrem kolmým, je střed cvičiště čili jinak zvaný též střední meta. Rohy cvičiště označeny jsou podle met, a to na straně, kde je hoření meta po pravé straně pravý hoření roh, na levé straně levý hoření roh; na straně dolení mety je pravý dolení roh a levý dolení roh. Přímé čáry, které myslíme si vedeny od rohu k rohu, pak od hoření mety k pravé a levé metě a od dolení mety rovněž k pravé a levé metě, jmenují se příčný směr. Přímé čáry spojující rohy cvičiště, na nichž nalézájí se mety, jmenují se obvod cvičiště. Hoření strana, proti ní dolení strana, na levo pak levá strana a proti ní pravá strana.

Vedle toho ještě tvořívá se velký kruh, který má průměr šířky cvičiště a střed cvičiště je středem kruhu a dva menší kruhy, z nichž jeden jmenuje se dolení kruh a druhý hoření kruh.

K obyčejnému cvičení toto rozdělení postačí. Má-li cvičiti se nějaký obrazec složitější, označuje se cvičiště dalšími různými metami, směry a kruhy, podle toho, jak potřeba toho vyžaduje.

Povelů k provádění těchto cviků poněkud se odchylují od obvyklých povelů v pořadových a přizpůsobují se rozdělení

cvičiště. Na rozdíl i odchylky v povelích nutno upozorniti, aby vyvarováno bylo nedorozumění.

Zatáčení při pořadových cvičení směrových v určitých případech nebývá cvičitelem zvláště veleno, a to děje se jen tenkrát, když z předcházejícího povelu vyplyvá zatáčení v určitém směru v jistém místě. Přeje-li si cvičitel pochod po obvodu cvičiště (na obrazu vyznačeno plnými čarami), dá povel:

V pravo kolem! nebo

V levo kolem!

a cvičící v rohu zatáčejí buď v pravo neb v levo tak, jakoby cvičitel velel k zatáčení.

Označení »v pravo kolem« značí pochod na obvodu cvičiště. když střed cvičiště je po pravé straně cvičících; v levo opačně, když střed je po levé straně cvičících.

Nenahrazuje tudíž povel v pravo neb v levo kolem zatáčení, nýbrž značí pochod po obvodu cvičiště v jistém směru a nesmí se zaměňovati při cvičení cviků pořadových útvárových.

Má-li se jíti některým směrem, který v rozděleném cvičišti je označen, dá cvičitel povel prostě jmenováním dotyčného směru. Povele tyto jsou:

Střední směr!

Kolmý směr!

Příčný směr!

Velký kruh!

Dolení kruh!

Hoření kruh!

Kde povel tento nestačí, t. j. určitý směr pochodu není dán nebo připouští dva směry, označí se bližším určením. Na př.:

Dolů střední směr! (k dolení metě).

Nahoru střední směr! (k hoření metě).

K pravé metě kolmý směr!

K levé metě kolmý směr!

Z hlavních met (hoření, dolení, pravé, levé) jsou vždy dva příčné směry, které daným povelům nutno blíže určit. Z hoření mety na př.:

K levé metě příčný směr!

K pravé metě příčný směr!

Z pravé mety:

K hoření metě příčný směr!

K dolení metě příčný směr! (Podobně z ostatních met.)

Ze střední mety jsou čtyři příčné směry:

Do levého hoření rohu příčný směr!

Do levého dolení rohu příčný směr!

Do pravého hoření rohu příčný směr!

Do pravého dolení rohu příčný směr!

Dále jsou příčné směry: z rohu k metám dolení nebo hoření neb opačně, z pravé nebo levé mety do protějších rohů neb opačně.

Cvičí-li rej dvojstup nebo čtyřstup, nebo z určitého bodu cvičence rozdělujeme různými směry, používáme dalších bližších označení. Na př.: Z pochodu v dvojstupu:

Zástupy zevnitř kolmý směr!

Z pochodu středním směrem v dvojstupu, na střední metě rozdělují se ve dva zástupy, které postupují kolmým směrem.

Zástupy zevnitř střední směr!

Dvojstup v pochodu kolmým směrem, na střední metě rozděluje se ve dva zástupy, po středním směru.

Zástupy zevnitř kolem!

Dvojstup na středním nebo kolmém směru rozdělí se u některé hlavní mety v zástupy, z nichž jeden postupuje v pravo kolem a druhý v levo kolem.

Z dvojstupu na středním nebo kolmém směru, na střední metě:

Zástupy zevnitř do rohů příčný směr!

Z dvojstupu na příčném směru z rohu, na střední metě povol též jako předešlý.

Z dvojstupu na středním směru na hoření metě:

Zástupy zevnitř na mety příčný směr !

nebo :

Zástupy zevnitř do rohů příčný směr !

Podobné povely jsou při čtyřstupu, pouze na místě »zástupy« velí se :

Dvojstupy !

Při rozvodu, kdy jeden cvičenec jde v pravo, druhý v levo, nebo podobně dvojstap i čtyřstap, je třeba vždy upozorniti na zkrácení kroku ihned, jak se útvar dělí, aby rozstup udržen byl na předpažení. Naopak při svodu dvojstapů, čtyřstapů nebo jednotlivých cvičenců, kdy řadí se postupně jeden za druhým, je opět třeba, aby sestupující útvary zkrátily krok a po sestoupení postupovaly plným krokem.

Rozdělíme-li cvičence v průběhu cvičení ve více oddílů, které současně cvičí dle společných povelů, je nutný též někdy výhyb oddílů nebo průstup.

K výhybu velí se :

Na pravo výhyb !

nebo :

Na levo výhyb !

Oba útvary proti sobě postupující mírným vyhnutím z původního směru dle daného povelu se v pravo nebo v levo minou a v pochodu pokračují.

Křížují-li se směry dvou oddílů, k povelu:

Průstup !

prostupují, a to v zástupu vždy jeden prvního oddílu projde místem křížování a za ním hned jeden druhého oddílu, a tak vždy střídavě. Při prostupu dvojstapů nebo čtyřstapů pod

úhlem třeba dáti povel ke zkrácení kroku, aby v uzlu křížovacím bylo dosti místa.

Průstup útvarů bočných (dvojstap, čtyřstap) pohybujících se proti sobě provede se tím, že dle daného povelu:

Na pravo průstup !

nebo :

Na levo průstup !

řady útvarů se otevrou a mezi sebe zasunou a po celé délce projdou. Po projití se řady ihned sestupují.

Průstup útvarů čelných (řadu, šiku) je velmi obtížný a vyžaduje značného cviku. Proveďte se tak, že útvary jdou proti sobě až do těsného rozstupu (na půl kroku), nato současně zkrátí krok a druzí (nebo leví) zaskočí za první, povstalou mezerou projdou, současně pak opět skočí na své místo a vykročí plným krokem dále.

Takto prováděné reje možno spojovati též se zmišnanými útvary nebo prostnými. (Při vytvoření určitého obrazu provedou se různé cviky z pořadových, útvarových nebo různé cviky prostné.)

Cvičiště může být i jinak rozděleno dle toho, jak vlastní cvičení provedeno býti má. Mohou býti rozličné obrazce značeny nebo různé mety uvnitř a pod.

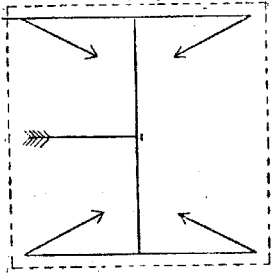
Připojujeme několik ukázek různých rejí, podle kterých je možno další tvořiti.

Některé z těchto rejí jsou na sebe vázány, jak každý snadno pozná, druhé jsou samy pro sebe, ale je možno další pokračování rejí na ně navázati.

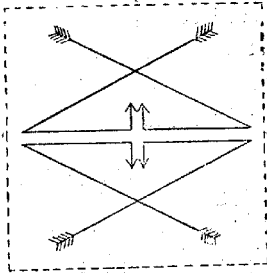
Při cvičení rejových je nutno, aby nejen cvičitel, ale i cvičenci bedlivě přihlíželi k tomu, by opisované čáry, buď přímé, neb v různých křivkách byly řádně dodržovány, správný rozstup zachován a hlavně dbát na správné zatáčení, aby nastalo vybočení.

Každý složitější rej je nutno cvičiti po částech, a cvičitel musí jej nejen náležitě ovládati, ale i methodicky postupovati.

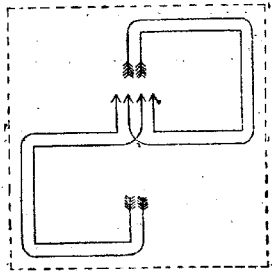
Reje možno cvičiti nejen pochodem, ale i poklusem.

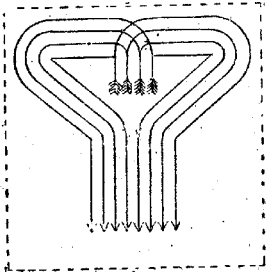
1

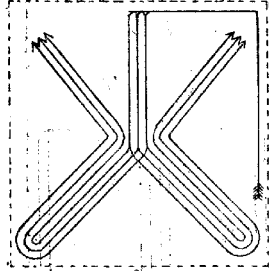
2

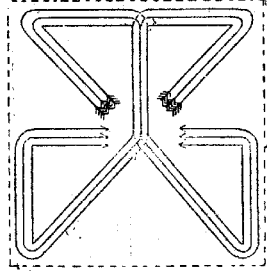
3

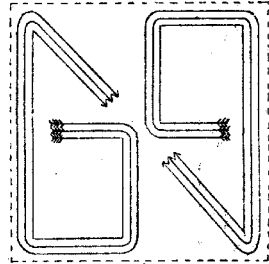
4

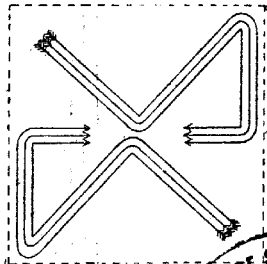
1

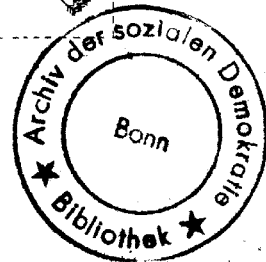
2

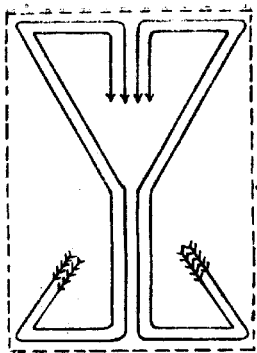

3

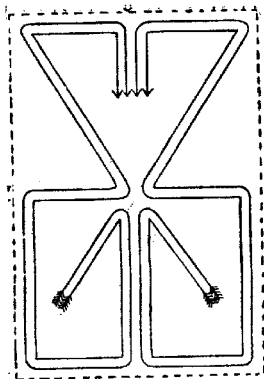

4

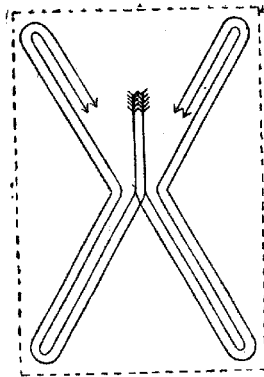

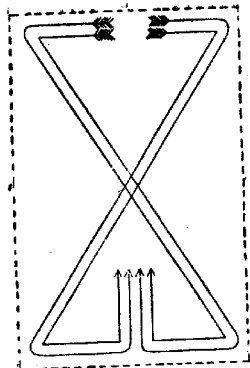
3

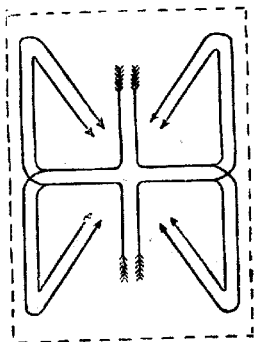
4

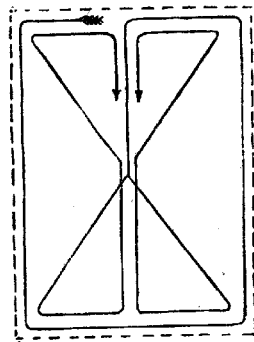
6

7

5

8

O B S A H.

Předmluva	Str.
Povely	5
Rozdělení pořadových cviků	6
Útvary, v nichž pořadová cvičíme	7
1. Cvičení jednotlivce	9
a) Obraty na místě	10
b) Pochod	14
c) Obraty v pochodu	16
2. Cvičení členu	18
a) Nástup a vyřizování	19
b) Obraty na místě	23
c) Pochod a jeho změny	26
d) Obraty v pochodu	31
e) Zatáčení	35
f) Vzpříčení	40
3. Cvičení čety	43
a) Nástup a vyřizování	44
b) Obraty na místě	47
c) Pochod	56
d) Obraty v pochodu	58
e) Zatáčení	59
f) Vzpříčení	63

4. Cvičení sboru	67
a) Rozřazení sboru	68
b) Nastupování sboru	69
c) Vyřizování sboru	70
d) Změny útvaru sboru	70
1. Změna šiku v proud	71
2. Změna čtyřstupu v proud	76
3. Změna proudu v šik	80
4. Změna proudu v čtyřstupu	83
e) Pokyny k nacvičování	86
5. Cvičení praporu	87
a) Útvary	87
b) Změny útvarů	89
6. Pořadová cvičení směrová (reje)	91

**Podporujte
vlastní tělocvičnou literaturu!
Doplňujte své knihovničky i knihovny
jednot spisy vydanými Svazem
Dělnických tělocvičných jednot
československých.**

Vedle jiných spisů dosud vydáno: —

PRO CVIČITELE D. T. J.:

Cvičení pořadová. IV. rozšířené vydání. Cena Kč 4.—.
Cvičební večery pro členy. Druhé vydání. Cena Kč 4.—.
Zápas. Se 36 vyobrazeními. Cena Kč 2.—.
Cvičitel. Příručka ke zkouškám cvičitelským. Cena Kč 4.—.
Skupiny. Se 77 vyobrazeními. Cena Kč 2.—.
Pohovani a šerm krátkou holi. S 91 obrázkem. Cena Kč 4.—.
Cvičení na kruzích. S 82 obrázky. Cena Kč 4.—.
Příležitostná cvičení ku zvláštním vystoupením. Cena Kč 7.—.
První pomoc při úrazech a náhlých onemocněních. Napsal MUDr.
Frant. Brejcha. Se 17 obrázky. Cena Kč 3.50.

PRO VVCHOVATELE D. T. J.:

Socialistické epistoly. Napsal dr. František Benák. Cena Kč 1.20.
Organizační rádce dělnických tělocvičných jednot. Sestavil L. Va-
verka. Druhé, přepracované a rozšířené vydání. Cena Kč 3.—.
Bílá Hora a 28. říjen. Napsal Antonín Bouček. Cena Kč 1.40.
Vývoj lidstva k socialismu. Napsal Ad. Jarolínek. Cena Kč 3.40.
Pro zdraví, krásu a ducha dětí. Napsal Josef Sýkora. Cena Kč 1.80.
O divadle. S 8 obrázky. Napsal Josef Sýkora. Cena Kč 2.50.
Hlavní nemoci a pohavní zdravotní věda. Napsal Dr. Josef Kroulík.
S obrázky. Cena Kč 4.—.
Dějiny tělesných cvičení. Napsal R. Síla. S 57 vyobrazeními. Cena Kč 6.—.
Výchova dorostu a žactva. Napsal B. Halaburda. Cena Kč 1.20.
Militarism a mládež. Napsal J. Sýkora. Cena Kč 8.—.

PRO SKAUTY D. T. J.:

Skautské řady D. T. J. Č. S 90 vyobrazeními. Cena Kč 8.50. — **Příručka
skautů D. T. J.** Se 150 vyobraz. Cena Kč 6.50. — **Tři skautské proslovy.**
Cena Kč —.40. — **Skautské besedy.** 6 programových čísel za Kč 6.—. — **Ukáz-
kový tábor.** Cena Kč 5.—.

Nákupní družstvo D. T. J., Praha II.,

Hyberská 7, Lidový dům.